

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1903 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitan­de af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare prejudikal m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till pre­judikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1902.

P. Fahlbeck.

fås genom hvarje mattaffär.

Linoleumfabriken, Forshaga.

meddelar hvar FORSHAGA LINOLEUM

kan erhållas.

Gynna svensk industri!

Kan gift kvinna ega kommunal rösträtt?

Af

Professor E. Kallenberg.

Olika meningar ha uttalats rörande spørsmålet, om rösträtt i kommunala angelägenheter kan tillkomma gift kvinna. De fleste torde besvara detsamma nekande, men äfven den motsatta åsikten har, någon gång under förhandlingar inom Riksdagen om närliggande spørsmål, funnit förespråkare. Nyligen har styrelsen för föreningen för kvinnans politiska rösträtt sökt vinna klarhet i detta ämne. Under hänvisning till den yppade meningsskiljaktigheten, har styrelsen i tryckt, till åtskilliga personer i vårt land öfversändt cirkulär framställt följande frågor:

»Kan enligt gällande lag gift kvinna under vissa förutsättningar anses berättigad att personligen utöfva kommunal rösträtt?»

»Kunna gällande civilrättsliga bestämmelser om mannens målsmanskap anses utgöra hinder för gift kvinna att erhålla politisk rösträtt?»

Det skiljes här emellan kommunal och politisk rösträtt. Man vill veta, dels huruvida gift kvinna redan enligt nu gällande lag kan vara kommunalt röstberättigad, och dels huruvida den ställning, hvori enligt gällande lag kvinna genom äktenskaps ingående kommer till sin man, utgör hinder för sådan ändring i bestämmelserna om den politiska rösträtten, att denna rätt förlänas den gifta kvinnan. Det är emellertid tydligt, att en undersökning, som afser den förra frågan, måste ej mindre än ett försök att finna

svaret på den senare utgå från begreppet: mannens målsmanskap. I båda fallen gäller det att tillse, hvad detta målsmanskap innebär, särskildt från synpunkten af dess verkan att begränsa hustruns rättsliga handlingsförmåga. Antingen lägger mannens målsmanskap — fränsedt möjliga positiva stadganden i annan riktning — sådana band på hustruns rättsliga handlingsfrihet, att hon hindras från att utöfva både kommunal och politisk rösträtt, ja man kan kanske säga från att öfver hufvud deltaga i allmänna värf, eller lämnar målsmanskapet hela detta område väsentligen oberördt.

Efter den vetenskapliga bearbetning, som numera kommit den svenska äktenskapsrätten till del, erbjuder den utredning beträffande innebörden af mannens målsmanskap för hustrun, hvilken här är af nöden, icke några vidare svårigheter. Lagstiftningen är väl ännu i mångt och mycket dunkel, men detta gäller ureau särskilda punkter än själfva hufvudspörsmålet — spörsmålet om den rättsliga ställning gift kvinna i det hela intager.

Åt begreppet mannens målsmanskap gifves ej alltid samma ömfattning¹⁾. Uttrycket användes i en vidsträcktare mening för att beteckna all den myndighet, som tillkommer mannen gentemot hustrun. Den maktställning, som denna myndighet förlänar honom, innebär befogenhet i olika riktningar. En hufvudsida af denna maktställning har man benämnt hans målsmanskap i trängre mening och inbegriper därunder hans ställning såsom förvaltare af boet och den där förer hustruns talan i processer och andra rättsliga förhandlingar²⁾. En andra hufvudsida är hans husbondevælde, därmed man förstår hans bestämmanderätt i angelägenheter, som röra familjen och makarnas samlif, öfver hufvud hans rätt att göra sin vilja gällande i inre familjeangelägenheter. De inskränkningar i hustruns rättsliga handlingsfrihet, som äktenskapet medför, sammanhånga hufvudsakligen

¹⁾ Jfr SCHREVELIUS, Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt, Lund 1844—1849, §§ 239 och 374; OLIVECRONA, Om makars giftorätt i bo, 5:te uppl., Stockholm 1882, sid. 417 ff.; HELLNER, Hustrus förmåga af rättshandlingar, Lund 1895, särsk. sid. 72 ff.; WINROTH, Svensk civilrätt II, Äktenskaps rättsverkningar, Malmö 1901, sid. 51.

²⁾ Denna senare befogenhet benämner WINROTH, anf. arb. sid. 30 ff. mannens målseganderätt.

med målsmanskapet i trängre mening och husbondeväldet¹⁾. Endast med dessa sidor af förhållandet emellan makarna behöfva vi här sysselsätta oss.

Det allmänna stadgandet om mannens rättsliga ställning till hustrun förekommer i 9 kap. 1 § giftermålsbalken. I 1734 års lag i dess ursprungliga lydelse hade detta stadgande följande affattning: »Sedan man och qvinna sammanvigde äro, tå är han hennes rätte målsman och äger söka och svara för henne: hustrun följer ock mannens stånd och vilkor.»

1734 års lagstiftare hade härmed ått mannen inrymt förvaltningsrätt öfver boet i dess helhet. All makarnas egendom utan undantag, icke blott mannens enskilda och makarnas gemensamma utan äfven den egendom, som kunde vara hustrun enskildt tillhörig, stod under mannens förvaltning. En gifven konsekvens däraf var, att hustrun icke kunde genom aftal förfoga öfver boet eller någon del af detsamma²⁾. Men man tillade förvaltningsbefogenheten ej allenast betydelsen att betaga hustrun förmågan att sluta aftal, som hade omedelbart afseende på något visst förmögenhetsobjekt. Hon ansågs öfver hufvud oförmögen att genom aftal åtaga sig någon som helst skuldförbindelse³⁾. Hennes rättsliga handlingsförmåga blef sålunda synnerligen begränsad.

Härtill kom den begränsning, som mannens husbondevælde medförde. De plikter, som detta pålade hustrun, gingo, för så vidt de egde juridisk karaktär, hufvudsakligen ut på, att hon skulle egna sina krafter åt arbete för familjen och icke åt stråfvanden, som voro för denna och dess uppgifter främmande. Aftal, hvarigenom hustrun utan mannens samtycke åtagit sig personliga tjänstest prestationer, skulle därför vara ogiltiga, om mannen det påyrkade.

¹⁾ Vissa inskränkningar i hustruns handlingsfrihet sammanhänga därmed, att hustrun följer mannens stånd och villkor. Dessa beröra emellertid icke de spörsmål, som här äro före.

²⁾ Härvid bortses från hustruns rätt att förestå den inre hushållningen och den befogenhet, som däraf följer — hennes husfrudöme enligt WINROTHS (anf. arb. sid. 20 ff.) terminologi.

³⁾ Lagkommittén, hvars förslag till allmän civillag (tryckt Stockholm 1838) i 9 kap. GB upptog stadganden om mannens målsmansrätt, uttalade i motiveringen därför — sid. 26 f. — den uppfattning, att hustrun, stadd under mannens målsmanskap, ej kunde utan hans samtycke med laga-verkan sluta något aftal.

Mannens befogenhet att föra hustruns talan har 1734 års lag utmärkt genom att säga, att han eger »söka och svara» för henne. Han skulle vara hennes representant i mål, som rörde vare sig hennes förmögenhet eller person. I sina viktigaste yttringar på det civilrättsliga området är ifrågavarande befogenhet allenast ett utflöde af förvaltningsrätten.

Hvilken var ursprungligen enligt 1734 års lag hustrus rättsliga ställning? Var hon att anse såsom myndig eller omyndig? Det svar, som bejakar det förra alternativet, träffar otvifvelaktigt närmast det rätta, och i denna riktning ha ock i allmänhet de, som vetenskapligt behandlat förevarande del af vår privaträtt, uttalat sig¹⁾. 1734 års lag innehöll äfven i sin ursprungliga lydelse stadganden, som ej äro förenliga med uppfattningen om hustrus omyndighet²⁾. Mannens målsmanskap för hustrun hvilade på annan grund än förmyndarens för myndlingen. Lagstiftaren hade icke fränkämt hustru de personliga kvalifikationer, som betinga rättslig handlingsförmåga, snarare erkänt, att i hennes person ej ligger något hinder för henne att företaga giltiga rättshandlingar. De band, som lagts på hennes handlingsfrihet, hade sin grund i de befogenheter, som i familjens intresse tillagts mannen, i främsta rummet hans förvaltningsrätt. Å andra sidan var dock visserligen hustrus handlingsfrihet så kringskuren, att praktiskt sedt hennes ställning föga skilde sig från en omyndigs. Man får nog gifva en författare rätt, då han säger³⁾, att så länge vår lagstiftning kvarstod på ståndpunkten af mannens totala förvaltningsrätt, det hufvudsakligen varit en terminologisk fråga, om hustru borde benämnas omyndig eller ej.

Först genom en förordning af den 11 December 1874 öfvergafs grundsatsen, att all egendom i boet ovillkorligen skulle för-

¹⁾ Jfr OLIVECRONA anf. arb. sid. 421 ff.; NORDLING, Föreläsningar öfver Ärdabalken, 2:dra uppl. Upsala 1878, sid. 304; HELLNER, anf. arb. sid. 64 ff.; WINROTH, anf. arb. sid. 53.

²⁾ Jfr 16 kap. AB, som gifvit hustru rätt att borttestamentera sin egendom oberoende af mannens samtycke; 11:3 GB in fine, som handlade om det utvidgade ansvar för gäld, som hustrun ådrog sig, om hon jämte mannen hade »begge för en och en för begge; sig till gäldens betalning förskrifvit»; 11:6 GB, som öfverlämnade värden och förvaltningen af boet åt hustrun, om mannen var frånvarande eller sinnessjuk.

³⁾ HELLNER, anf. arb. sid. 70.

valtas af mannen¹⁾, och därmed togs ett stort steg till beredande af en själfständigare ställning för hustrun. Rörande de ändringar i giftermålsbalken, som denna förordning åvägabragte, må här blott erinras, dels att det medgafs att genom äktenskapsförord träffa bestämmelse om förvaltningen af hustruns enskilda egendom (8 kap. 1 § GB), och dels att viss egendom undantogs från mannens förvaltning. 9 kap. 1 § GB erhöll nämligen ett andra moment af innehåll, att om i äktenskapsförord stadgats, att hustrun tillhörig egendom skulle från mannens förvaltning undantagas, eller om sådant stadgande meddelats angående egendom, som genom gåfva eller testamente gifvits hustrun med villkor, att den skulle enskildt tillhöra henne, hustrun egde öfver den egendom och afkomsten däraf råda — under förutsättning att ej annat blifvit om förvaltningen föreskrifvet; likaledes skulle hustrun ega råda öfver hvad hon genom eget arbete kunde förvärfva. Hustruns rätt öfver den egendom och inkomst, som sålunda ställts utom mannens maktområde, var enligt den säkerligen riktiga tolkningen af det nya stadgandet i 9: 1 GB en rätt att fritt förfoga däröfver, att med afseende därå vidtaga alla de åtgärder, träffa alla de aftal, hvartill i allmänhet eganderätt berättigar. I sammanhang härmed gjordes från principen om mannens befogenhet att föra hustruns talan undantag beträffande nämnda egendom och inkomst.

Äfven efter 1874 års lagändringar ansågs emellertid hustrus rättsställning i ett afseende synnerligen oklar. Hennes behörighet att förfoga öfver af henne förvaltda förmögenhet var väl i lagen uttryckligen erkänd, men detsamma var ej fallet beträffande hennes förmåga att åtaga sig giltiga skuldförbindelser. På denna punkt stodo meningarna mot hvarandra. En mening såg fortfarande i mannens målsmanskap en faktor, som uteslöt behörighet för hustrun i sistnämnda hänseende. Enligt en annan åsikt var denna behörighet en gifven följd af de nya grundsatserna om hennes särskilda förvaltning; åtminstone kunde man ej undgå att tillerkänna giltighet åt de förbindelser, som hon med afseende å sådan särskild förvaltning iklädde sig.

All tvekan härutinnan är dock numera undanröjd genom

---

¹⁾ Redan tidigare var det dock, som bekant, möjligt för hustrun att genom boskillnad erhålla själfständig förvaltning.

lagen af den 1 Juli 1898; som i åtskilliga viktiga delar ändrat den svenska äktenskapsrätten. Af 9: 1 GB jämte 11 kap. samma balk, sådana de numera lyda, framgår till full evidens, att hustru besitter kapacitet att sluta aftal, äfven sådana, hvarigenom hon gör gäld.

Den svenska äktenskapslagstiftningen gifver nu ej längre anledning till tvifvelsmål beträffande spörsmålet, huruvida hustru är att anse såsom myndig eller ej. Hustru är städse myndig. Hon är det, oafsedt om hon ännu uppnått myndighetsåldern, och äktenskapet länder följaktligen, om detta ej är förhållandet, så långt ifrån till en inskränkning af hennes rätt, att denna tvärtom utvidgas¹⁾. Sin myndighet kan hon dock naturligtvis ej utöfva så, att mannens rätt trädés för nära. Gränser för denna myndighet äro allt fortfarande dragna genom mannens målsmanskap — hans förvaltningsrätt, som ännu i öfverensstämmelse med de genom 1874 års förordning gifna regler är bibehållen såsom hufvudprincip, och hans processuella talerätt — samt hans husbondevælde. Det senare består orubbadt sådant det ofvan blifvit till sin innebörd antydt.

Efter dessa kortfattade antydningar om målsmanskapets innebörd kunna vi öfvergå till den lagstiftning, som angår villkoren för kommunal rösträtt. Beslutanderätten i den borgerliga kommunens angelägenheter utöfvas, som bekant, på landet, enligt K. F. om kommunalstyrelse på landet den 21 Mars 1862²⁾, af kommunalstämma eller genom af denna utsedda delegerade, kommunalfullmäktige, och i stad, enligt K. F. om kommunalstyrelse i stad af samma dag³⁾, af allmän rådstuga eller stadsfullmäktige. Beslutanderätten i den kyrkliga kömmūnen⁴⁾ angelägenheter utöfvas, så i stad som på landet, af kyrkostämma, enligt K. F. om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd likaledes af den 21 Mars 1862⁴⁾. Med kommunal rösträtt afses blott rätten att taga del i de kommunala bottenförsamlingarnas, kommunalstämmas, allmän rådstugas⁵⁾ och kyrkostämmas öfverläggningar och beslut. Rätten

¹⁾ WINROTH, anf. arb. sid. 53.

²⁾ Citeras här efter FKL.

³⁾ Citeras här efter FKS. Se ock K. F. om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 Maj 1862.

⁴⁾ För Stockholm gäller K. F. om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 November 1863.

⁵⁾ Hvad angår Stockholm se F. om kom.-st. därstädes §§ 5, 6 och 9.

till säte och stämman i de af dessa utsedda beslutande församlingarna, kommunal- och stadsfullmäktige, eller i de särskilda under olika namn tillsatta utskott, som enligt kommunalförfattningarna skola för verkställighet och förvaltning eller andra särskilda uppgifter utses, är beroende på val, och valbarheten är knuten till kvalifikationer utöfver de för den kommunala rösträtten föreskrifna.

Betingelserna för kommunal rösträtt uppställas i 8 § FKL och 10 § FKS samt äro lika för land och stad: god fräjd, svensk medborgar rätt, medlemskap i kommunen, skyldighet att till kommunen erlägga skatt och frånvaron af ansvar för oguldna utskylder till kommunen¹⁾. Bland dessa villkor dröja vi ett ögonblick vid dem, som utgöras af medlemskap i kommunen och skattskyldighet till denna.

Medlemmar af en kommun — utan skillnad härvid emellan land och stad — äro dels de, som där äro mantalsskrifna, och dels de, som, utan att vara i kommunen mantalsskrifna, därstädes äga fast egendom eller äro för inkomst af kapital eller arbete till allmän bevilning uppförda; 4 § FKL, 3 § FKS.²⁾ Medlemmar af landkommun äro dessutom de, som, utan att vara i kommunen mantalsskrifna, därstädes bruka fast egendom.

Den kommunala skattskyldigheten sammanfaller i allmänhet med skyldigheten att erlägga bevilning till staten³⁾. Förstnämnda skattskyldighet grundar sig antingen på egande eller innehaf af fastighet inom kommunen eller på utöfvande af näring därstädes eller på därstädes mantalsskrifven persons taxering till bevilning för inkomst af kapital eller arbete.

¹⁾ F. om kom.-styr. i Stockholm uppställer väsentligen samma villkor, §§ 9 och 11. — Rösträtt å kyrkostämma tillkommer dem, som äro röstberättigade i den borgerliga kommunens angelägenheter, med undantag för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan; F. om kyrkostämma m. m. § 4; F. om kyrkostämma m. m. i Stockholm § 4.

²⁾ F. om kom.-styr. i Stockholm § 2.

³⁾ 57 § FKL, 57 § FKS, 40 § F. om kom.-styr. i Stockholm. Undantag från regeln bestå blott i fråga om kommunal skattskyldighet för fastighet på landet; 57 § 3 mom. och 58 § 3 mom. FKL. Jfr HAMMARSKJÖLD, Bidrag till tolkning af K. Förordningarna den 21 Mars 1862 om kommunalstyrelse på landet och i stad samt om kyrkostämma, Stockholm 1888, sid. 76 ff.

Det är af kommunallagarnas bestämmelser om de allmänna villkoren för kommunal rösträtt uppenbart och har veterligen aldrig betviflats, att kvinna icke är på grund af sitt kön utesluten från denna rätt och från personlig utöfning däraf. Principen är, att kvinna kan ega kommunal rösträtt, men icke bekläda de befattningar, till hvilka val eger rum ¹⁾. Det sagda gäller dock endast

¹⁾ Enligt 14, 29 och 42 §§ FKL kan endast man utses till ordförande i kommunalstämma, kommunalfullmäktig och ledamot af kommunalnämnd. Enligt 27 och 56 §§ FKS är likaledes endast man valbar till stadsfullmäktig och ledamot af drätselkammare. Och enligt 23 § i F. om kyrkostämman m. m. är kvinna utesluten från kyrkorådet. Däremot är enligt uttryckliga bestämmelser i sistnämnda § äfvensom i 15 § af K. F. om fattigvården den 9 Juni 1871 kvinna valbar till ledamot af skolråd och af fattigvårdsstyrelse, där särskild sådan utses. Då enligt 24 § i F. om kyrkostämman m. m. den, som är oberättigad att deltaga i kyrkostämmas öfverläggningar och beslut, ej kan vara ledamot af skolråd, är gift kvinna enligt den mening, som vill fränkänna henne kommunal rösträtt, obehörig att sitta i skolråd. Hvad åter angår frågan om gift kvinnas valbarhet till fattigvårdsstyrelse, där särskild sådan utses, är fattigvårdsförordningen ej fullt otvetydig. Vid 1902 års riksdag väcktes inom andra kammaren motion (N:o 42) om sådan ändring af 15 § i förordningen, att behörighet att väljas till ledamot af nämnda styrelse uttryckligen tillerkändes gift kvinna. Motionen, som afstyrktes af lagutskottet, ledde emellertid till skrifvelse (N:o 32) med anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till ändring af gällande lagstiftning i det af motionärerna angifna syfte. — Då byggnadsstadgan för rikets städer af den 8 Maj 1874 samt hälsovårdsstadgan för riket af den 25 September 1874 icke uttryckligen angifva, att till ledamöter i byggnadsnämnd och hälsovårdsnämnd i stad endast män kunna utses, skulle man ju kunna anse äfven kvinnor valbara, men ganska säkert har sådant ej varit afsedt. — Enligt 3 § i lag om fosterbarns vård den 6 Juni 1902 är vidare kvinna valbar till ledamot af fosterbarnsnämnd, och detsamma gäller enligt 27 § i lag ang. uppfostran åt vanartade och i sedligt afseende försummade barn af den 13 Juni 1902 om barnavårdsnämnd. Huruvida bestämmelsen om kvinnas valbarhet till fosterbarnsnämnd afser äfven gift kvinna, kan, åtminstone hvad angår sådan nämnd i stad, vara tveksamt; efter vårt förmenande bör svaret utfalla nekande. I afseende å valbarhet till barnavårdsnämnd gäller enligt 27 § 5 mom. i lagen af den 13 Juni 1902 hvad för skolråd finnes stadgadt, och svaret på frågan om gift kvinnas valbarhet till denna nämnd bör därför vara beroende af den uppfattning, man hyser beträffande hennes valbarhet till skolråd. Det vid 1902 års riksdag tillsatta särskilda utskottet N:o 2, som afgaf utlåtande öfver de af Kongl. Maj:t för riksdagen framlagda förslag, hvilka ligga till grund för nu ifrågavarande två lagar, anförde rörande bestämmelserna om kvinnas valbarhet till omförmälta nämnder, att de skäligen borde gälla så väl gifta som ogifta kvinnor, men att utskottet icke ansett sig kunna föreslå ändring i bestämmelsernas affattning i syfte att

om ogift myndig kvinna, änka och frånskild hustru. Hvad angår gift kvinna, har man, såsom ofvan antydts, i allmänhet hållit före, att rösträtt icke tillkommer henne.

För att belysa detta senare spörsmål få vi gå tillbaka till de kommittéförslag, som ligga till grund för kommunallagarna. Dessa förslag afgåfvos den 31 Oktober 1859 och framlades för rikets ständer vid riksmötet 1859—1860. De paragrafer i förslagen till förordningar om kommunalstyrelse på landet och i stad — § 11 i det förra, § 12 i det senare förslaget — hvilka motsvara § 9 FKL och § 11 FKS, innehöllo närmast före bestämmelsen om att för omyndig röstar förmyndaren, följande moment: »Änka, frånskild hustru eller ogift kvinna, som myndig är, ege i kommunalstämma» (resp. »vid allmän rådstuga») »rösträtt utöfva». Här af torde vara tydligt, att man icke velat medgifva den gifta kvinnan att utöfva kommunal rösträtt. Och detta har otvifvelaktigt haft sin grund i uppfattningen, att sådan rätt ej var förenlig med mannens målsmanskap. Man har säkerligen utgått därifrån, att målsmanskapet för hustrun innebar omyndighet. Att märka är, det kommunallagarna tillkommit på en tid, då ännu mannens totala förvaltningsrätt egde bestånd, och då således hustruns handlingsfrihet städse var synnerligen begränsad. Antagandet, att den bestämmande synpunkten varit den nu angifna, vinner bekräftelse af ett uttalande i det betänkande, som innehåller motiveringen till kommittéförslagen. Det heter beträffande bestämmel-

undanrödja tvekan i nämnda hänseende, enär riksdagen redan beslutat skrifvelse till Kongl. Maj:t [se ofvan] med anhållan om framläggande af förslag till sådan lagstiftning om kvinnas valbarhet till ledamot i fattigvårdsstyrelse, att dylik befogenhet otvetydigt tillkomme äfven gift kvinna. Och vid pröfning af frågan härom läser — säger utskottet vidare — Kongl. Maj:t utan tvifvel komma att taga i öfvervägande, om ock i hvad mån alla gällande bestämmelser angående kvinnas valbarhet till kommunala uppdrag må vinna tillämpning å gift kvinna. Hvad utskottet sålunda anført, inflöt i riksdagens skrivelser (N:ris 59 och 109) i anledning af de kungliga propositionerna.

F. om kom.-styr. i Stockholm utesluter kvinnor från stadsfullmäktige och de af dem tillsatta nämnder; §§ 5, 36 och 38. Däremot kunna kvinnor inväljas i skolråd och fattigvårdsnämnd, under förutsättning att de ega rösträtt i kommunens angelägenheter; § 25 mom. 3 (enl. K.F. d. 22 Mars 1889) och § 26 i kyrkostämmoförordn. samt § 38 i kommunalstyrelseförordn. (K.F. d. 22 Mars 1889).

serna om rätt att rösta på kommunalstämma: »*myndig kvinnas*¹⁾ rösträtt på socknestämma, så vida hon i öfrigt innehar de därtill erforderliga kvalifikationer, är allaredan uti nu gällande hithörande förordningar medgifven och således ingen nyhet». Ännu mera anmärkningsvärdt är ett yttrande, som vid granskningen af 11 § i förslaget till förordn. om kommunalstyrelse på landet fäldes af en medlem af ridderskapet och adeln²⁾. Yttrandet gick ut på, att de i nämnda § upptagna, ofvan angifna beslämmelserna om änkas, fränskild hustrus och ogift myndig kvinnas rösträtt lämpligen kunde utbytas mot den kortare satsen: kvinna, som myndig är, etc.

Rikets ständer föreslogo ej någon ändring i omförmälda paragrafer af kommittéförslagen³⁾, men i de af Kongl. Maj:t utfärdade förordningarna var det moment, som handlat om kvinnas rösträtt, uteslutet. Här af kan ganska säkert icke dragas den slutsatsen, att någon ändring i sak afsetts; i den riktningen, att rösträtt skulle medgifvas äfven gift kvinna. Uteslutningen får man anse ha föranledts däraf, att ifrågakvarande moment i själfva verket var öfverflödigt, då hvad däri uttalats gick in under det allmänna stadgandet om villkoren för rösträtt⁴⁾.

Förhåller det sig så, som vi här förmenat, att nämligen vid kommunallagarnas tillkomst rösträtt för gift kvinna ansetts icke förenlig därmed, att hon såsom stående under mannens målsmanskap vore att hålla för omyndig, så kan det antagandet ligga nära till hands, att då i 9 § FKL och 11 § FKS stadgas, att för omyndig röstar förmyndaren, härmed afses äfven förhållandet emellan man och hustru. Ett dylikt antagande måste dock förkastas. Mannens ställning till hustrun är icke, rätt uppfattad, och betecknas ej heller enligt vår rätts språkbruk såsom förmyndarens till myndlingen. För öfrigt finner man genast, om man ser på hvad det moment, hvori förevarande stadgande förekommer, i sin helhet innehåller, att lagstiftaren icke därunder kan ha inbegripit

¹⁾ Kurs. af mig.

²⁾ Ridderskapets och adelns prot. 11:te häftet sid. 43 ff.

³⁾ Rikets ständers skrifvelse n:o 186.

⁴⁾ Detta framhölls äfven under diskussionen hos ridderskapet och adeln vid granskningen af § 12 i förslaget till förordn. om kom.-styr. i stad.

förhållandet emellan man och hustru. Momentet lyder i sin helhet: »För omyndig röstar förmyndaren eller, där flere äro förmyndare, den som desse bland sig utse». Utan några vidare kommentarier är uppenbart, att här ej kan vara fråga om mannens utöfning af rösträtt för hustrun.

En sak är nu emellertid, hvilken uppfattning om hustrus rättsliga ställning stiftaren af kommunallagarna hyllat, en annan hvad som i fråga om hustrus kommunala rösträtt är gällande rätt. För att finna detta måste man tillse, om den rättsliga ställning, hustru numera intager, verkligen utgör hinder för henne att utöfva nämnda rätt, och vidare, om hustru kan uppfylla de i kommunallagarna uppställda allmänna villkoren därför.

Förut är nämnt, att hustrus handlingsfrihet begränsas dels genom mannens målsmanskap i trängre mening och dels genom hans husbondevælde. Hvad först angår husbondevældet, så torde hvad angående dess innebörd ofvan yttrats gifva vid handen, att denna mannens myndighet ej gärna kan innefatta något hinder i förevarande hänseende. Husbondevældet tillförbinder, så vidt nu allenast kan vara i fråga, hustrun att icke utan mannens samtycke spilla sina krafter på intressen, som ligga utom familjens sfär. Svårligen kan någon egentlig konflikt emellan å ena sidan hennes plikt att egna sig åt hemmet och å andra sidan en utöfning af rösträtt uppstå. Från ifrågavarande synpunkt sedt skulle för öfrigt hustruns rösträttsutöfning vinna rättslig giltighet genom samtycke från mannens sida, men en offentlig rätt sådan som den kommunala rösträtten kan ej vara gjord beroende af ett sådant villkor som enskild persons samtycke. Anmärkas må dessutom, att då husbondevældet är betingadt af att makarna sammanlefva, en gift kvinna, som lefver skild från sin man, ej skulle vara förhindrad från att rösta.

Den viktigaste sidan af mannens målsmanskap i trängre mening är hans förvaltningsbefogenhet med afseende på boet¹⁾; den andra sidan däraf, hans rätt att föra talan för henne, sammanhänger hufvudsakligen med förvaltningsbefogenheten och behöfver,

---

¹⁾ Att denna förvaltningsbefogenhet numera, äfven oafsedt boskillnad, icke är en undantagslös regel, se ofvan.

äfvén till den del detta ej är fallet, ej här särskildt uppmärksammas. Att ej mannen kan i sin förvaltning af boet lida intrång af hustruns deltagande i afgörandet af allmänna angelägenheter, torde ligga i öppen dag. Hennes rättsliga ställning kan alldeles afgjort icke från denna synpunkt sedt utesluta henne från rätten att rösta.

I det föregående ha vi satt spörsmålet om gift kvinnas rösträtt i relation till den myndighet, mannen genom äktenskapet förvärfvar. Det skulle emellertid kunna ifrågasättas, om ej hela undersökningen rörande förvaltningsbefogenhetens och husbondeväldets betydelse är irrelevant för lösningen af förevarande spörsmål. Detta faller inom den offentliga rättens område, det är därvid tal om den gifta kvinnans ställning i offentligträttsligt hänseende, medan privaträttsliga synpunkter äro bestämmande för mannens maktställning i dess nämnda yttringar. Man kunde vilja säga, att om ock denna maktställning inskränker hustrus handlingsfrihet på det privaträttsliga området, däraf ej några slutsatser beträffande hennes behörighet att vara verksam på det offentligträttsliga gebitet kunna dragas. Den för undersökningen valda basis torde likväl vara fullt försvarlig. Såsom förut påvisats, har man vid kommunallagarnas stiftande utgått från uppfattningen om hustrus omyndighet. Det har vid sådant förhållande måst vara en uppgift att utreda, om denna uppfattning är riktig. Vore den nämligen detta, skulle säkerligen däraf ock vara en gifven följd, att kommunal rösträtt icke kunde tillerkännas henne. Utredningen har i stället gifvit ett motsatt resultat; det har visat sig att mannens maktställning i äktenskapet icke betyder omyndighet för hustrun och icke i sig innehåller moment, som äro oförenliga med sådan rösträtt. Skall denna förvägras henne, så måste därför detta motiveras med skäl af annan art än dem, hvarom hittills varit fråga.

De i 8 § FKL och 10 § FKS föreskrifna allmänna villkoren för kommunal rösträtt äro ofvan angifna. Af dessa är det blott ett, nämligen skyldigheten att till kommunen erlägga skatt, som här kan vålla tvekan och kräfver närmare undersökning; hvad angår de öfriga villkoren kan uppenbarligen gift kvinna ej mindre än andra personer uppfylla desamma.

Hur förhåller det sig med gift kvinnas skyldighet att erlægga skatt; i hvad mån påverkar kvinnans ställning såsom gift förbindelsen härtill? Detta synes vara den fråga, som kräfver besvarende. Närmast kunde man måhända vara böjd för att svara, att äktenskapet ej alls utöfvar någon inverkan på denna skyldighet. Egendom och inkomst, som hustrun inför i boet vare sig vid äktenskapets ingående eller senare under dess fortbestånd, beskattas i likhet med annan egendom och inkomst. Men detta svar träffar ej den tanke, som ligger i frågan. Denna afser ej det förhållandet, huruvida skatt skall utgå eller ej, utan spørsmålet angår, hvem som af det allmänna, staten eller kommunen, skall taxeras till utgörande af skatt, mot hvem det allmänna skall rikta sitt kraf på skatt. Skulle det visa sig, att äktenskapet bland andra verkningar medför äfven den, att mannen beskattas för all makarnas egendom och inkomst, så torde hustrun icke kunna sägas uppfylla det rösträttsvillkor, som består i att vara förbunden att till kommunen erlægga skatt, och på sådan grund icke kunna anses röstberättigad.

De högsta instanserna för afgörandet af frågor rörande taxering för skatt till staten, Kammarrätten och Kongl. Maj:t, torde genomgående tillämpa principen, att man och hustru böra behandlas såsom en enhet i beskattningsafseende, och att all skatt bör påföras mannen¹⁾. Denna regel lärers följas oberoende af

¹⁾ Den s. k. kommunalskattekommittén, som den 18 Maj 1900 afgaf sitt betänkande, omnämner däri — i motiveringen för § 2 i förslaget till förordning angående bevillning af inkomst (sid. 100 i bet.) — att för närvarande gäller såsom undantagslös regel, att man och hustru i beskattningsafseende utgöra en enhet, i det att deras årsinkomster städse skola sammanräknas. Se öck anmärkningar härom i det af O. Bodin och H. Palmgren utgifna arbetet, Själfdeklaration, Stockholm 1902, sid. 14. — RETTIG, Samling af Kongl. Resolutioner och Bref rörande tillämpningen af bevillningsförordningen, refererar några rättsfall, som äro belysande i förevarande afseende. Se Band V N:o 146: Kongl. Maj:ts Res. den 31 December 1896. Sjökaptenen E. A. W. S., som af vederbörande taxeringsnämnd i Stockholm beskattats för 3,000 kr., däraf visst belopp beräknats utgöra hans hustrus aflöning såsom föreständerska för kostymverkstaden vid kungl. operan, besvårade sig hos pröfningsnämnden öfver denna taxering och yrkade att varda befriad från utgörande af bevillning för hustruns inkomst, under förmälan, att makarna icke sammanbodde. Pröfningsnämnden utlät sig, att enär klaganden ej styrkt något förhållande ledande

huruvida hustrun har egendom och inkomst under sin själfständiga förvaltning, oberoende af huruvida makarna sammanleva, samt äfven i fall då boskillnad eger rum. Då den kommunala skattskyldigheten hufvudsakligen¹⁾ sammanhänger med skyldigheten att erlægga bevillning till staten, kan ej antagas annat, än att samma princip allmänneligen iakttages äfven vid påförandet af kommunalutskylder.

Nyssnämnda princip ligger till grund för ett par stadganden i våra skattelagar²⁾. En annan fråga är, om den under alla förutsättningar står i god öfverensstämmelse med gällande civilrättsliga bestämmelser angående makars förmögenhetsförhållanden. Detta kan synas icke vara fallet, för så vidt angår skatt för egendom och inkomst, hvaröfver hustrun enligt 9: 1 mom. 2 GB eger råda³⁾. Då hustrun eger fri förfoganderätt däröfver, och mannen,

till ändring i taxeringen, ogillades hans klagan och fastställdes beskattningsåtgärden. Kammarrätten och Kongl. Maj:t gjorde ej ändring häri. — Band V N:o 92: Kongl. Maj:ts Res. den 6 Mars 1896. Lykktändaren E. J. besvarade sig däröfver att taxeringsnämnd i Stockholm taxerat klaganden för 750 kronors inkomst af allmän tjänst och 1,750 kronors inkomst af handelsrörelse, som klagandens hustru idkade. Klaganden yrkade, att då han och hustrun lefde åtskilda samt den inkomst, hustrun beredde sig, tillföle henne ensam, hon särskildt för sig måtte varda därför taxerad och klaganden endast beskattas för sin inkomst af tjänst. Pröfningsnämnden ogillade klagandens talan, enär den omständighet, att makarna lefde åtskilda, icke författningsenligt föranledde därtill, att särskild debetsedel finge för hvardera maken utfärdas. Kammarrätten fann klagandens besvär ej förtjäna afseende, och Kongl. Maj:t gjorde ej ändring häri.

¹⁾ Att undantag finnas; se ofvan.

²⁾ Den synes ligga till grund dels för stadgandena i 11 § bevillningsförordningen däröfver att, vid beräkning af bevillningsfritt inkomstbelopp eller afdrag, i den skattskyldiges årsinkomster skola inbegripas äfven hustruns, och dels för de i 10 § af K.F. om inkomstskatt den 21 Juni 1902 förekommande stadgandena af enahanda innehåll. Hvad angår sistnämnda stadganden synes vara tydligt, att skatteprogressionen ock skall bestämmas efter sammanlagda beloppet af mannens och hustruns inkomster.

³⁾ I kommunalskattekommitténs förslag till förordning angående bevillning af inkomst har § 2 följande innehåll: Vid skattskyldigs taxering tagas i beräkning jämväl sammanlevandes hustrus intäkter, där ej hustrun enligt lag eger att öfver desamma ensam råda, i hvilket fall de skola såsom hennes inkomst taxeras. En motsvarande bestämmelse förekommer i förslaget till lag angående kommunal taxering och skattskyldighet, § 14. Kommittén säger i motiveringen för förstnämnda §, att den föreslagits för att bringa föreskriften om äkta makars skattskyldighet i öfverensstäm-

äfvén om afkomsten af den under hustruns förvaltning stående och hennes rådhighet underkastade egendomen, resp. hennes arbetsförtjänst, är af samfälld natur¹⁾, icke har något rättsligt medel att, så länge egendomsgemenskap makarna mellan är rådande, af hustrun utkräfvä bidrag till skattens gäldande, förefaller det vara oriktigt och obilligt att debitera mannen utskylderna. Men å andra sidan torde man icke kunna undgå att tagä i betraktande, hvilken egendom svarar för desamma, och mot hvem med hänsyn därtill krafvet bör riktas.

Är den beskattade afkomsten resp. arbetsförtjänsten samfälld egendom, så är säkerligen enligt de i 11 kap. GB nedlagda principerna för gälds betalning ej blott den förmögenhetskomplex, hvaröfver hustrun eger råda, utan äfvén under mannens förvaltning stående, vare sig samfälld eller någondera makens enskilda, egendom ansvarig för skatten; jfr 11: 2 GB. Vidare är att märka, det enligt vår rätt — jfr 9: 1 mom. 1 samt 11: 5 GB — hustrun icke kan med förbigående af mannen sökas för annan gäld än sådan, hvarför allenast egendom, hvaröfver hon eger råda, svarar. Denna grundsats afser väl närmast rättegång och dom mot hustrun. Men hvad som gäller därom, torde äfvén böra anses gälla beträffande taxering till skatt och debitering därför²⁾. Med hänsyn härtill möter således hinder mot att debitera hustrun och icke mannen utskylderna.

Annan slutsats torde man ej kunna grunda på den omständigheten i och för sig, att afkomst resp. arbetsförtjänst, hvaröfver

---

melse med gällande lagstiftning angående deras inbördes egendomsförhållanden och utsträckningen af mannens målsmanskap. Det kan dock ifrågasättas, om ej den föreslagna bestämmelsen är för vidtomfattande, om ej den gör makarna till särskilda skattesubjekt i fall, då detta ej stämmer väl öfverens med de civilrättsliga reglerna. Jfr den följande framställningen i texten.

¹⁾ Är detta förhållandet, falla utskylderna under den kategori af utgifter, som man kallat äktenskapliga utgifter, d. v. s. utgifter, som göras i båda makarnas intresse, för gemensam räkning. Jfr WINROTH, anf. arb. sid. 292 ff.

²⁾ Att utskylder i brist på godvillig betalning kunna omedelbart, utan föregående dom, exekutivt uttagas, kan ej härvid komma i betraktande. Se KF ang. förändrade föreskrifter om utmätning för krono- eller kommunalutskylder, allmänna afgifter m. m. den 12 Juli 1878.

hustrun eger råda, är hennes enskilda tillhörighet, däri mannen ej eger giftorätt. Skatten kan väl för sådan händelse icke hänföras till utgifter för gemensam räkning. Men då man måste anse, att för skatten svarar, förutom den egendom, hvaröfver hustrun eger råda, ej allenast annan henne enskildt tillhörig af mannen förvaltd egendom utan äfven hennes giftorätt i af mannen förvaltd samfälld egendom — jfr 11: 4 GB — gör samma synpunkt, som nyss framhölls, sig gällande mot hustruns själfständiga beskattande.

Förhållandet kan emellertid vara det, att på grund af bestämmelse i äktenskapsförord all egendomsgemenskap emellan makarna är utesluten. Det gifves hvarken samfälld egendom eller gemensam förvaltning; makarna äro tvänne af hvarandra oberoende förmögenhetssubjekt. Denna ställning till hvarandra intagade jämväl, om de erhållit boskillnad enligt lagen om boskillnad den 1 Juli 1898. Boskillnad medför nämligen enligt denna lag en fullständig upplösning af förmögenhetsgemenskapen. Makarna ha hvardera sin själfständiga ekonomi; all gäld är att anse såsom enskild. En konsekvens af nu angifna situation torde vara, att makarna äfven böra betraktas och behandlas såsom tvänne särskilda skattesubjekt. Det kan ej vara öfverensstämmande med den själfständiga och obundna ställning, hvori hustrun i ekonomiskt afseende i förhållande till mannen befinner sig, att med hänsyn till beskattningen låta henne träda tillbaka och skjuta fram mannen såsom ensam gentemot det allmänna, staten och kommunen, ansvarig. Makarna böra fasthellre hvar för sig påföras utskylder för sin egendom och inkomst.

Kasta vi nu en blick tillbaka, visar sig, att framställningen ledt till följande resultat. Syftet har varit att finna svar på frågan, om gift kvinna har kommunal rösträtt. Därvid har det först gällt att utreda, huruvida hon är att anse såsom myndig eller ej. Denna utredning har gifvit vid handen, att hon är myndig, om ock i sin handlingsfrihet inskränkt genom de befogenheter, som tillkomma mannen, hans förvaltningsrätt och husbondevälde. Men ingendera af dessa befogenheter innefattar i sig något, som utgör hinder för att tillerkänna hustrun ifrågasvarande rätt. Vidare har befunnits, att bland de af kommunallagarna uppställda allmänna villkoren för rösträtt blott ett, näm-

ligen förbindelsen att erlægga skatt till kommunen, är af beskaffenhet, att tvekan kan uppstå, huruvida gift kvinna kan uppfylla detsamma. Beträffande detta villkor har man att uppmärksamma den i vårt land tillämpade principen att utan undantag behandla man och hustru såsom en enhet i beskattningsafseende och påföra mannen alla utskylder. Det har förefallit, som om i tillämpningen af denna regel låge ett hinder för att anse hustrun berättigad till utöfning af rösträtt. Men å andra sidan har försök gjorts att visa, det regeln ej är lämpad efter den ställning, som hustrun under viss förutsättning enligt gällande civilrättsliga bestämmelser om makars inbördes egendomsförhållanden kan intaga. Om all egendomsgemenskap makarna emellan är utesluten, bör äfven hvardera behandlas såsom särskildt skattesubjekt.

Anser man, att gällande skattelagstiftning icke lägger hinder i vägen för att under nyssnämnda förutsättning särskildt påföra hustrun utskylder, kan hon följaktligen uppfylla äfven ifrågasvarande villkor för rösträttsutöfning. Huruvida sådan särskild debitering för närvarande är tillåten, är tydligen en fråga, hvarom olika meningar kunna råda. För vår del äro vi mest böjda för den meningen, att åt skattelagarnas bestämmelser om sammanräkning af makarnas årsinkomster bör gifvas den inskränktere tolkning, som tager hänsyn till civilrättens stadganden i ämnet. Uttryckliga föreskrifter i skattelagarna äro dock gifvetvis af behofvet påkallade.

Mot vår åsikt, att under viss förutsättning skatt bör påföras hustrun särskildt, skulle den invändningen kunna göras, att taxeringsmyndigheterna icke kunna ha kännedom om makars inbördes egendomsförhållanden. Det står emellertid makarna själfva öppet att därom vederbörligen göra anmälan, och då hvardera maken kan ha intresse af att sådan anmälan sker, bör den ock kunna med lika verkan utgå från hvardera. Det skulle ock kunna åläggas domstol resp. domare på landet att, då makar vunnit boskillnad, anmäla sådant hos vederbörande taxeringsmyndighet.

För att till sist yttra några ord om den politiska rösträtten, så tillerkänner 14 § riksdagsordningen uttryckligen endast män valrätt. Då således kvinnor i gemen äro uteslutna, kan ej något spörsmål om rösträtt för gift kvinna uppstå. Att ej efter vår upp-

fattning något hinder för att åt henne upplåta politisk rösträtt möter från synpunkten af mannens målsmanskap, är af det föregående tydligt. För så vidt man emellertid, såsom för närvarande, låter den kommunala rösträtten vara villkor för den politiska, eller därutöfver fordrar erläggande af bevillning till staten för viss inkomst, komma dessutom för den gifta kvinnans del i betraktande de synpunkter rörande beskattningen, som ofvan framhållits.

Finland.

Af

Professor P. Fahlbeck.

Folks och staters undergång hör ej till historiens vardags-händelser, om de ock otaliga gånger inträffat. Ty det är ingen naturnödvändighet, såsom beträffande individerna, att nationer och statsväsen skola dö. Det är städse yttre våld, som bringar dem om lifvet, äfven i de fall, då inre sjukdom förut försvagat lifskraften. För den skull är äfven förloppet därvid vanligen i hög grad uppskakande. De mest gripande scenerna i historiens stora drama utgöras af dessa tilldragelser, om de också ej upptaga stor plats uti de historiska framställningarna, ty dessa dröja mera vid lifvets yttringar än vid döden. På de samtida förfela de dock aldrig att göra ett djupt intryck, framför allt i de fall, då slutet icke förberedts af en lång sjukdomsprocess utan kommer med ett slag och som en exekution, utförd af den starkare på den svagare. Likväl gifves det stundom förmildrande omständigheter, som betaga skådespelet mycket af dess pathos, ja låta det framstå endast som en akt af historisk rättvisa. Så var fallet vid Italiens enande liksom senare i viss mån vid Tysklands. I grunden var det här blott några murkna troner, som föllo, ofta under folkens jubel. Annelunda är det med de två senaste tilldragelser af detta slag, som nutiden fått upplefva — boerrepublikernas undergång samt Finlands russificering. Det ena som det andra är ett verk af öfvermåktigt våld, som midt i hälsans dagar ändrar dessa statsväsens lif. Båda tilldragelserna ha därför väckt liflig rörelse hos samtliga

nutidens folk. Boerrepublikernas undergång har kanske beaktats i vidare kretsar, ty här skedde allt under ett spännande drama af krig och yttre eröfring. I Finland har det gått tystare till väga såsom en inre eröfring, hvars olika skeden för den stora allmänheten äro mindre förstaeliga. Men icke dess mindre har inom den bildade världen sistnämnda tilldragelse uppkallat ett lika stort deltagande som den förra. Särskildt har detta varit fallet i Sverige, såsom naturligt är. Visserligen hafva ej saknats röster, hvilka här liksom annorstädes inom de små folken manat, att man ej allt för högt skulle gifva sina känslor luft och helst se tingen, såsom de mäktige önska. Annat vore farligt i dessa vargatider, då de store ha så god aptit på de små. Men dessa världskloka råd hafva, hvad oss beträffar, öfverröstats af hjärtats språk. Och onaturligt vore det eljest. Statsmännen och det offentliga tillkommer det att återhålla hvarje meningsyttring, som kan innebära ett klander mot andra makter; men att de enskilde skulle göra detsamma och folkkänslan förkvävas och vändas om, vore onatur, hvilken som all sådan ingen utöfvar utan att däraf själf taga skada. De folkliga yttringarna af medkänsla eller klander behöfva ej därför ikläda sig stötande former, som allvarligt störa granssämjan.

Likväl är det ej ovanligt, att från finsk sida höra förebråelser uttalas särskildt mot Sverige och svenskarne för kallsinnighet under dessa tider. Jag vet ej, hvad de, som så säga, mena och önska. Sannolikt veta de det ej heller själfva. Men det är ej om dessa ting, eller om det intryck, som tilldragelserna i Finland utöfvat, jag nu vill tala. De senare äga ett vetenskapligt och politiskt intresse jämte det allmänt mänskliga, hvilket påkallar uppmärksamhet, isynnerhet från denna tidskrifts sida. Det är alltså om händelserna i Finland ur statsrättslig och politisk synpunkt, som vi här skola orda.

Det är en allmän historisk erfarenhet, säger på något ställe GUIZOT, att ingen härskare, huru mäktig han må vara, och huru godtyckligt han förfar, försummar att åberopa en rättsgrund för sitt handlande. Äfven de, som trampa rätten med båda fötterna underlåta aldrig att förklara, att det sker i rättens namn. Till rätten hänvisa alla; ingen vill synas göra orätt — detta är ofta

den enda tröst, som står optimisten åter. Därför är konstaterandet af rätten en hufvudpunkt uti alla de *Staats- und Hauptaktionen*, som spela om nationernas väl och ve. Så äfven i detta fall. Finlands statsrättsliga ställning, sådan den hittills gällt, har pröfvats och underkänts i den riktiga rättens namn från rysk sida, långt innan de åtgärder vidtogos, som faktiskt vändt upp och ned på densamma. Och som det i detta fallet gällde att uppvisa rättsvidriheten uti en rätt och författning, som faktiskt bestått och i samma anda utvecklats under nittio år, så måste förfarandet gå ut på en historisk kritik af den grund, hvarpå denna rätt och författning uppbyggts. De historiska handlingar och akter, som skapade Finlands nuvarande ställning, äro emellertid en gång för alla gifna och allmänt bekanta. Något nytt, förut okänt har icke kunnat åberopas. Kritiken har för den skull uteslutande varit hänvisad till att gifva de nämnda grundläggande handlingarna och akterna en annan tolkning än den, som faktiskt gällt som riktig under ett sekel. I hvad mån detta lyckats, är det, som vi nu i korthet skola tillse. Därmed få ock de senaste händelserna i Finland sin rätta statsrättsliga belysning.

Det ligger i sakens natur, att en kritik af detta slag, hvars syfte är att bevisa orättmätigheten af bestående och länge utöfvad rätt, när den icke kan framdraga något nytt förut okänt aktstycke, som upphäfver eller modifierar de sedan gammalt kända, måste söka sin utgångspunkt och sitt stöd uti personliga motiv och förklaringsgrunder. Man nödgas postulera å ena sidan sveklig uttolkning, å andra naiv okunnighet hos de handlande personerna för att vinna något resultat. Så hafva äfven de ryske författare gjort, som angripit Finlands rätt, en ORDIN, en ELENEW och flere mindre betydande, till sist sekunderade af en onämnd, som talat konfidentiellt till de ryska beskickningarna i utlandet. Öfverallt framträder hos desse författare nämnda tankegång som underlag för deras kritik. Finnarna hafva planmässigt fört den ryske tsaren och hans rådgifvare bakom ljuset, medan han, som dock från början var den bestämmande parten uti detta mellanhafvande, godvilligt låtit sig missledas. A priori och psykologiskt sedt kan sägas, att detta är ett mycket riskeradt antagande. Men vi få ej förkasta det, innan vi granskat de skäl, hvarpå det hvilar, samt

den tolkning af de grundläggande fakta, som de ryske författarne sätta i stället för den hittills gängse.

Så vidlyftig och omständlig denna kritik och nytolkning är, så låter den sig dock sammanfattas uti tvänne hufvudpunkter, de enda, som i denna korta öfversikt behöfva framhållas. Båda gälla de statsrättsliga handlingar, som i Mars 1809 grundlade den nya ordningen i Finland, alltså Alexander I:s sammanträffande med de finska ständerna i Borgå samt hans manifest och tal till dem. Och närmare bestämdt afse de dels *själfva innehållet uti detta manifest*, dels *den form, hvarunder det gafs, samt det värde, det äger som grund för en författning och ett statsväsen*. Ifrågavarande för Finlands ställning grundläggande aktstycke af 15/27 Mars 1809, på sätt och vis det nyare Finlands magna charta, är utfärdadt på ryska, men åtföljdes af en officiell svensk öfversättning, så lydande: ¹⁾

Wi Alexander I, med Guds Nåde, Kejsare och Sjelfherskare öfver hela Ryssland etc. etc., Storfurste till Finland etc. etc. Göre vederligt: Att sedan Wi efter Försynens skickelse tagit StorFurstendömet Finland i besittning, hafve Wi härmedelst velat bekräfta och stadfästa Landets Religioñ och grundlagar samt de privilegier och rättigheter, hvart och ett Stånd inom berörda StorFurstendöme i synnerhet, och alla dess Inbyggare i gemen, så högre, som lägre, hittills, enligt Constitution, åtnjutit; Lofvandes att bibehålla alla dessa förmoner och författningar fasta och oförryckte i sin fulla kraft. Till yttermera visso hafve Wi tecknat denne Försäkrings-Act med Vår egenhändigå underskrift. Gifvit i Borgå, den 15 (27) Martii 1809.

Originalen är högstegenhändigå undertecknadå:

ALEXANDER.

Detta dokument skulle nu utgöra en i vissa stycken oriktig öfversättning af det ryska originalet, afsedd att bereda Finland en annan statsrättslig ställning än den, som eröfraren tilltänkt detsamma. De af Ordin påvisade förnämsta oriktigheterna — de mindre kunna vi förbigå — äro följande: att framför ordet religion i den svenska texten tillagts »landets», att i st. f. »under-

¹⁾ Efter J. R. DANIELSON, *Finlands Förening med Ryska Riket*, 3:dje uppl. 1891, sid. 113.

»såtar» användts ordet »innebyggare», men viktigare än så, att ordet »konstitution» utbyts mot det ryska originalets »konstitutioner», samt att det ord, som återgifvits med »försäkringsakt», på ryska *gramota*, rätteligen betyder »edikt, befallning, diplom, patent, bref». Slutligen har Ordin, ej nöjd härmed, sökt göra gällande, att det ryska ord, som användts, där den svenska texten har »grundlagar», *korennie zakoni*, ordagrant rotlagar, endast afser civila fundamentallagar, icke politiska. Det uttryck, som brukas för att beteckna de senare, grundlagar i egentlig mening, är *osnovnie zakoni*. — Som resultat af dessa korrekationer framgår, enligt samme författare, att Finland uti förevarande dokument icke betraktats och behandlats som en stat och ett statsväsen, skildt från det ryska, att Alexander I icke konfirmerat Finlands politiska författning och de grundlagar, som förut gällt, Regeringsformen af 1772 samt Förenings- och Säkerhetsakten af 1789, utan endast stadfäst ståndsprivilegierna, den lutherska religionen samt den allmänna civilrätten och därtill hörande egendomsordning m. m. Till denna argumentering har sedan Elenew fogat den, att, om meningen varit att stadfästa den i Finland under dess förening med Sverige gällande författningen, så borde Regeringsformen af 1772 samt Förenings- och Säkerhetsakten af 1789 hafva uttryckligen nämnts och likaså efteråt kodifierats med uteslutning af allt sådant, som icke längre stämde med tingens nya ordning. Då intetdera skett, bevisar detta, att nämnda grundlagar och den därpå fotade författningen icke afsetts uti manifestet af 15/27 Mars.

Att punkt för punkt upptaga och granska dessa påståenden är här icke nödigt. De finske författarne MECHLIN, DANIELSON och HERMANSON hafva utfört detta värf så grundligt och så förkrossande, att därvid intet återstår att tillägga. Blott tvenne anmärkningar af allmän natur vill jag göra. Den ena gäller förvitelsen, att de ofvan nämnda öfversättningsfelen skulle skett *mala fide* samt i akt och mening att Alexander I ovetande tillförsäkra Finland en själfständig ställning uti förbindelsen med Ryssland med bibehållande af dess gamla författning. Enligt all vanlig logik borde likväl ett sådant bedrägeri icke kunna hafva fört någon annan bakom ljuset än — dess upphofsmän själfve och det finska folket. Alexander I och de ryske statsmännen, som

hade det ryska originalet och visste, hvad de menat, kunde omöjligt bedragas af denna öfversättning, som var afsedd icke för dem utan för de finska ständerna. För öfrigt kan det svårigen tänkas, att Alexander varit okunnig om det rätta innehållet af den svenska handling, med hvilken han åsyftade att vinna de finska ständernas och det finska folkets hjärtan från deras rättte suverän, Gustaf IV Adolf. Faktiska bevis för, att Alexander I väl kände såväl den svenska författningen som den rätta innebörden af de löften och försäkringar han gifvit att upprätthålla densamma, föreligga dessutom i mängd. I sanning, denna teori om en systematisk förvanskning af en hel författning med bedrägeri på ena sidan, okunnighet om egna handlingar på den andra, är något af det befängdaste, som inom den statsrättsliga litteraturen sett dagen.

Den andra anmärkningen, man kan göra beträffande de ryske författarnes uttydning af manifestet till Borgå landtdag, är den, att om någon tvekan råder rörande dess innebörd, så bör den lösas genom jämförelse med alla andra såväl samtida som föregående och efterföljande statshandlingar och uttalanden rörande Finland i dess förhållande till Ryssland. Som likväl denna själfklara historiska metod är ytterst obekvämlig för de sagda författarne, användes den endast ogärna och med förbigående af allt för teorien ogynnsamt. Utan att här uppehålla mig vid de stämplingar, som allt sedan Elisabeths tid gjordes från rysk sida, och som innehöllo löftet om en själfständig ställning för Finland under den ryske tsärens spira, så vill jag blott citera ett par utaf de många uttalanden af Alexander I, som röja samma tanke. Det ena är från det tal på franska, hvarmed han personligen öppnade landtdagen i Borgå och lyder så: *J'ai promis de maintenir votre Constitution, vos loix fondamentales; votre réunion ici vous garantit ma promesse;* och vidare: *Cette réunion fera époque dans votre existence politique.* Det andra likalades på franska hållna tal, hvarmed han afslöt förhandlingarna med ständerna, innehåller följande bekanta passus: *Ce peuple brave et loyal bénira la Providence qui a amené l'ordre de choses actuel. Placé désormais au rang des nations, sous l'empire de ses loix, il ne*

se ressouviendra de la domination passée que pour cultiver des rapports d'amitié, lorsqu'ils seront rétablis par la paix.

En tydligare kommentar till den akt, som framlagts och be-seglats, kan knappt begäras. Många andra yttranden och handlingar af Alexander I bestyrka till punkt och pricka det här uttryckta åskådningssättet rörande Finlands framtida ställning. Finland skulle bilda ett själfständigt statsväsen under egna lagar, icke som provins inkorporeras i Ryssland. Det torde likväl vara öfverflödigt att uppehålla sig vid dessa uttalanden, som återfinnas uti de finske författarnes skrifter i ämnet. Jag vill i dess ställe blott erinra om, att den följande tidens historia intill våra dagar utgör en fortsatt bekräftelse på denna utläggning utaf manifestet af 15/27 Mars.

Författningen utvecklas vidare på samma historiska grund i konstitutionell anda, väl icke under den despotiske Nicolaus I, som dock drog sig för att handla emot densamma, men så mycket mer under Alexander II. Det handgripligaste beviset härpå är Landtdagsordningen af 1869, som på alla punkter utgör en fortbildning af den gamla svensk-finska författningen. Den lucka, som Regeringsformen af 1772 lämnade i afseende på fasta legislaturperioder fylles här. Ständerna skola minst hvar femte år sammankomma. Vidare ordnas nu närmare lagstiftningen och bestämes, i hvilka fall ständernas medverkan är nödvändig (i fråga om grundlag, privilegier, allmän civil- och kyrkolag, värnplikten m. m.) Slutligen erhålla ständerna genom en lagändring af 1886 jämväl motionsrätt — något som de ej förut ägde — utom beträffande grundlag, lag om krigsmakten och pressen. Det är, som vi se, en utveckling i konstitutionell anda, men icke som en nyskapelse utan som en fortbildning af bestående rätt, något som äfven uttryckligen säges af Alexander II uti stadfästelsen af Landtdagsordningen. Det heter nämligen § 83: »Denna Landtdagsordning skall till alla dess delar gälla såsom en orygglig grundlag för Finlands Regent och Ständer, intill dess den varder genom samstämmigt beslut af dem ändrad eller upphäfvnen.» Och slutligen: »Jemte det Wi förbehålle Oss Vår rätt, sådan densamma uti Regeringsformen af den 21 Aug. 1772 samt Förenings- och Säkerhetsakten af den 21 Febr. och 3 April 1789 försäkrad finnes

och icke blifvit genom uttryckliga ord uti förestående Landtdags-ordning förändrad, vele Wi i Nåder denna Landtdags-ordning såsom en orygglig grundlag gilla och fastställa. Till yttermera visso hafve Wi detta Egenhändigt undertecknat, som skedde i S:t Petersburg den 3 (15) April 1869. — Alexander. ¹⁾ Härmed betages Elenews argument rörande sistnämnda författningsurkunder all kraft. Ehuru icke berörda 1809, då man skyggt undvek att tala om sambandet med Sverige, som så svekfullt afklippts, erkändes de städse som bestående rätt.

De anförda uttalandena och fakta torde vara till fylles. Blott ännu ett må under texten anföras, enär det så lefvande visar, hurusom äfven den ryske tsaren kan tala som konstitutionell monark ²⁾. Men såväl detta uttalande som alla andra bevisa till

¹⁾ Detsamma återkommer uti inledningen till manifestet af 13/25 Juni 1886, där det heter: Wi Alexander den Tredje etc. etc. Göre vederligt: Med Finlands Ständers, jemlikt 71 § i Landtdagsordningen af den 15 (3) April 1869 gifna bifall och samtycke, vele Wi, med upphäfvande af 6:te punkten i Förenings- och Säkerhetsakten af den 21 Febr. och 3 April 1789 i nåder stadga och förordna — — — .

²⁾ Ut i det tal på franska, hvarmed Alexander II den 18 Sept. 1863 öppnade Landtdagen i Helsingfors, heter det först:

Représentants du Grand-Duché de Finlande!

En Vous voyant réunis autour de Moi, je suis heureux d'avoir pu accomplir Mes vœux et Vos espérances.

Mon attention s'est dès longtemps portée sur un certain nombre de questions successivement soulevées et qui touchent aux intérêts les plus sérieux du pays. Elles sont restées en suspens, vu que leur solution demandait la coopération des États. — — — Och sedan mot slutet:

Plusieurs des stipulations des lois fondamentales du Grand-Duché ne sont plus applicables à l'état des choses survenu depuis sa réunion à l'Empire; d'autres manquent de clarté et de précision. Désirant remédier à ces imperfections, Mon intention est de faire élaborer un projet de loi qui contiendra des explications et des suppléments à ces stipulations pour être soumis à l'examen des États lors de la prochaine Diète que je pense convoquer dans trois ans. En maintenant le principe Monarchique constitutionnel inhérent aux moeurs du peuple finlandais et dont toutes ses lois et ses institutions portent le caractère, Je veux faire admettre dans ce projet un droit plus étendu que celui que possèdent déjà les États, quant au règlement de l'assiette des impôts, ainsi que le droit de motion qu'ils ont anciennement possédé, Me réservant toutefois celui de prendre l'initiative dans toutes les questions qui touchent au changement de la loi fondamentale. — — — — C'est à Vous Représentants du Grand-Duché, à prouver par la dignité, la modération et le calme de Vos discussions qu'entre les mains d'un

full evidens, att de ofvan nämnda ryske publicisterna och deras eftersägare fara vill uti sin utläggning af manifestet af 15/27 Mars 1809. Detta innehåller just, hvad hela världen före Ordin ansett, nämligen bekräftelse på de grundlagar och den författning, som Finland gemensamt med Sverige då ägde, något som äfven erkännes — rättvisan fordrar att omnämna det — utaf en mängd ryske lärde, såsom SERGUEIEWITSCH, ROMANOWITSCH-SLAVATINSKY, ENGELMAN m. fl.

Vända vi oss efter detta till det andra af de angrepp, som riktats mot Finlands statsrättsliga ställning, det som utgår från den form, hvari försäkringen om Finlands författning gafs 1809, och från dess betydelse som grundlag för densamma, så skola vi finna, att detta ej är bättre fotadt, än det vi nyss tillbakavisat. De ryske författarne och senast den officiella broschyren förkunna: att manifestet af 15/27 Mars 1809 visserligen var ett af Alexander I gifvet löfte ehuru med det begränsade innehåll, som ofvan antydts, men att icke det och landtdagen i Borgå utan freden i Fredrikshamn i Sept. 1809 är grundvalen för Finlands statsrättsliga ställning; samt vidare att den ryske tsaren icke kan bindas uti sin själfhärskarmakt utaf något samtycke af en ständerförsamling i någon del af sitt rike eller öfverhufvud af någon konstitution i västeuropeisk mening. Det första af dessa påståenden hänför sig till den af de finske författarne förfäktade meningen, att Finlands konstitution grundar sig uteslutande på landtdagen i Borgå, samt att förhandlingarne därstädes inneburo en ömsesidig öfverenskommelse och, såsom några uttydt det, ett slags fördrag mellan Alexander I och det finska folket. Sist anförda mening, som troget återspeglar den gamla svenska uppfattningen af förhållandet mellan monark och folk, hvilat helt allmänt på det faktum, att Alexander högtidligen afgaf en försäkran, som betraktas så god som en ed. Uti den kungörelse af 23 Mars/4 April, som för Finlands folk redogjorde för, hvad som tilldragit sig i Borgå heter det äfven: »Wi Alexander etc. etc. göre veterligt: att

---

peuple sage, décidé à travailler, d'accord avec le Souverain, dans un esprit pratique au développement de son bien-être, les institutions libérales, loin d'être un danger, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Je déclare ouverte la présente Diète.

då. Wi församlat Finlands Ständer till en allmän landtdag och emottagit deras Trohets-ed, hade Wi vid detta tillfälle velat, igenom en högtidlig i deras närvaro utfärdad och i den Högstes Helgedom kungjord Act, bekräfta och försäkra dem om bibehållandet af deras religion och grundlagar» o. s. v. Vidare stöder sig denna mening därpå, att landtdagen ägde rum före freden i Fredrikshamn, hvarigenom de finska ständernas hyllning af Alexander blef ett frivilligt erkännande.

Till en början vill jag härtill anmärka, att freden i Fredrikshamn omöjligen, såsom de ryske författarne mena, kan betraktas som grund för Finlands statsrättsliga ställning till Ryssland och dess monark Storfursten. Ty först och främst hade denna redan förut blifvit ordnad vid landtdagen i Borgå; vidare kan Fredrikshamsfreden i och för sig och såsom uteslutande en folkrättslig handling icke begrunda något annat än Finlands folkrättsliga ställning; slutligen innehåller art. VI uti nämnda fredsfördrag uttryckligen ett erkännande, att Finlands framtida ställning såsom ett fullbordadt faktum ligger utanför dess räckvidd. Det är uteslutande, emedan man ej håller isär de vidt skilda begreppen folkrättslig och statsrättslig, som man kunnat falla på den tanken, att uti Fredrikshamsfreden vilja se grundvalen för Finlands inre förhållanden. Vidare måste man gifva de finske författarne rätt därutinnan, att den omständigheten, att Alexander hyllades och erkändes som landets monark före fredens avslutande, förlänar denna hyllning ett drag af frivillig öfverenskomelse. Men denna omständighet — ett af de ledsammaste minnena för öfrigt uti hela detta för Sverige och Finland lika bedröfliga drama — är dock, synes mig, en väl svag basis för en så vidtgående slutsats som den ofvan antydda om ett fördrag mellan Alexander och Finlands ständer. I förhållande till Sverige var finnarnes hyllning af Alexander i Borgå en upprorisk handling, som saknade sin rätta kompetens, det förutgångna upplösandet af förhållandet till Sverige genom den svenske monarken. Äfven passar denna uppfattning af den konstitutionella monarkien såsom hvilande på ett slags fördrag mellan furste och folk icke rätt väl till det tvångsläge, hvaruti finnarne befunno sig, och som utgör deras ursäkt gent emot den svenska kronan. Men det är ej på denna fråga, det

hänger i förevarande fall. En konstitutionell monarki kan bestå, äfven om den ej hvilat, såsom i Sverige, på en ömsesidig öfverenskommelse. Monarken är bunden vid densamma och dess bestämmelser likaväl, om ingen sådan öfverenskommelse är gjord. Han har nämligen bundit sig själf och alla efterträdare genom den handling, hvarigenom författningen upprättades eller stadfästes och godkändes, huru än detta skedde. Och härmed hafva vi kommit till hjärtpunkten uti alla kontroverser om Finlands statsrättsliga ställning och den politik, som utöfvas mot densamma.

Spörsmålet är, huruvida den enväldige monarken, som en gång gifvit eller stadfäst en konstitution med representativ författning och delad lagstiftningsmakt, kan ensidigt förändra eller upphäfva densamma. De ryske författarne af Pobedonostzeffs skola svara härtill obetingadt ja. De tillämpa på tsaren den grekiske filosofens ord *ἔχω καὶ οὐκ ἔχομαι*, jag äger och jag äges icke, ehuru visserligen i en annan mening, än det ursprungligen sades. Tsaren binder, men bindes icke, ej ens af sitt eget ord. Men märka de männe, huru vådlig denna lära är? Allt samlifs trygghet hänger på det gifna ordets helgd. Visserligen händer det alltjämt på folkrättens område, att ingångna aftal och löften brytas, när den egna statens väl synes så fordra. Men detta emedan det förhållande, som råder mellan staterna, ännu ej är ett verkligt rättsförhållande. Och likväl säger redan HUGO GROTIUS, den nyare folkrättens fader, att utan denna grund finnes ingen folkrätt. I staternas inre åter, där öfver allt och mellan alla ett fast rättsförhållande råder, åtminstone uti civiliserade stater, där måste det gifna ordet vara oryggligt. Och i förevarande fall, om fursten ej är bunden af sina ord och försäkringar gent emot undersåtarna, hvarför skulle desse vara det gent emot honom? Nej, en af fursten gifven eller bekräftad författning kan lika litet återtagas som gjord gåfva inom privaträtten. De oktrojerade författningarna äro lika fasta som de, vid hvilkas grundläggande folket haft medbestämmanderätt. De tyska författningarna och Danmarks kunna ej mera återtagas och upphäfvas af monarken i kraft af hans forna envælde, än den svenska eller engelska.

Och förutsatt, att Alexander II gifvit Ryssland själf en författning, såsom ämnadt var, månntro någon skulle ansett honom

den hårda dagen kom, skulle den träffa på en enig nation, har icke slagit in. Ja, han tyckes äfven i det afseendet hafva miss-tagit sig, att det parti, hvars förkämpe han var, skulle blifva Finlands styrka på den dagen. Fastmer ser det ut, som om just det varit och är dess svaghet och förklaringen till, att allt gått så underbart fort. Det är icke för intet, som ryske skribenter i de franska tidningarne nu låta påskina, att åtgärderna mot Finland mest afse att befria den finsktalande befolkningen från svekomanernas förtryck! Sådant tal ljuder som en dom.

Det nästa spörsmålet, som ovillkorligen tränger sig på oss, på samma gång som det är det första i afseende på dessa tilldragelser, är det: Hvarför har allt detta skett? Hvilka äro motiven för den politik, som de ryske statsmännen så plötsligt inslagit gent emot Finland? Den ofvan nämnda officiella broschyren anför rikslagstiftningen och rikets behof som den *force majeure*, hvilken föranledt manifestet af 15 Febr. 1899. Medgifvas skall, att detta är ett skäl, som kan godkännas, förutsatt att rikets välfärd oundgängligen kräfvat sådana mått och steg. I tider af stort trångmål, då det handlar om statens bestånd, blifva äfven våldsåtgärder berättigade. För att bevara sig själf nödgas då det allmänna stundom åsidosätta den enskildes rätt och det hela delens. Men föreligger här ett sådant ovanligt fall? Hvar är den fara, som hotar det mäktiga Ryssland, och som skulle göra våldshandlingarna mot Finland berättigade? Ingen kan se den och säkert ej heller de, som åberopa detta skäl. För öfrigt hafva åtgärderna i Finland gått långt utöfver, hvad man äfven med den vidaste tolkning kan kalla riksintressena och de för hela riket gemensamma behofven. Ty hvad kommer det rikets allmänna bästa vid, huru press och föreningsrätt handhafvas i Finland, och ännu mer huru rättsväsende och administration äro ordnade? Att af-sätta domare och göra ämbetsmännen oansvariga gent emot den rättssökande allmänheten, såsom senast skett, det är att förflytta samhället två hundra år tillbaka i tiden och i stället för ett lagbundet samfundsskick sätta godtycke och maktspråk. Men på hvad sätt kunna riksintressena sådant fordra?

Det är tydligt, att riksintressena äro icke ett skäl utan ett svepskäl i denna sak. De verkliga motiven till åtgärderna mot

Finland ligga annorstädes. Det är ej heller svårt att utleta dem. Den af KONSTANTIN AKSAKOFF först uppammade nationalistiska rörelsen, sedan af KATKOFF uppjagad till full fanatism, utgör otvifvelaktigt den allmänna atmosfär, hvaraf planerna mot Finlands autonomi hämtat näring. Men denna rörelse skulle dock intet förmått, hade ej en annan makt kommit till — reaktionen efter Alexander II och dess fruktan för konstitutionalismens utveckling i Ryssland. Den holländske professorn VAN DER VLUGT har uti sin skrift *Le conflit finlandais*, Paris 1900, förträffligt utlagt Pobedonostzeffs bekanta åsikter om de olika statsformerna samt påvisat, huru dessa åsikter väl stämma med den nya regimen i Finland. Men för att rätt fatta, hvarför enväldets teorier med sådan energi just nu satts i verket gent emot Finland, den enda del af det ryska riket, hvarest en konstitutionell författning funnits, bör man dessutom känna de inre förhållandena i Ryssland. Ty det är väl närmast de, som framkallat aktionen mot Finland.

Enväldet har aldrig tillförene känt sig så i fara som för närvarande. De konstitutionella idéerna växa och utbredas inom det egentliga Ryssland själfv på ett sätt, som man icke drömt om. Naturligen har detta helt allmänt följt af stigande upplysning och beröring med västerlandet. Men det har än mer vållats af industrialismens utveckling. Denna, som de ryske statsmännen omhuldat i den tro, att den skulle bereda Ryssland stor rikedom, såsom tidigare skett i England, Förenta Staterna och Tyskland, har som biprodukt skapat ett enormt arbetareproletariat. Detta ställer sig nu med sina millioner i led med studenter och andre, som fordra en konstitution. Därför har ropet på konstitutionella förhållanden blifvit en makt så, som det aldrig förut varit, så länge det utgick blott från vissa delar af den jämförelsevis fåtaliga bildade klassen. Samtidigt finnes det intet i världen, som de maktägande, d. v. s. byråkratien, så fruktar som en konstitution med folkets deltagande uti lagstiftning och framför allt dess kontroll. Som det nu är, är byråkratien Rysslands verkliga suverän. Detta är en naturnödvändig följd af väldets oerhörda storlek och ärendenas däraf följande mängd. Det står utom mänsklig makt, att en individ, monarken, eller ens de tio eller tolf, som bilda ministerrådet, kunna handlägga de otaliga ärenden, som uti ett en-

välde af sådan omfattning påfordra regeringens afgörande. Makten måste delegeras på tusentals händer, och så blir den månghöfdade byråkratien den verklige härskaren. Men om något är förhatligt för dessa tusentals ämbetsmän, så är det utsikten att se sig kontrollerade af en folkrepresentation och att med den nödgas dela makten. Därför kämpar byråkratien *pro aris et foveis*, när den stöder enväldet och motsätter sig konstitutionalismens principer öfver allt och vid alla tillfällen. Af den anledningen har den ock lagt sitt hat på Finland, hvarest dessa principer varit gällande; och därför skall den finska författningen nedrivas, på det att ingenstädes uti tsarens vida rike dessa förhatade idéer må äga ett hem.

Efter all historisk erfarenhet skola dock dessa bemödanden att förhindra konstitutionalismens genombrott i Rysslands statslif visa sig i längden fruktlösa. Enväldet är en för de europeiska folken genomlevnad och antikverad statsform. Den måste i Ryssland som förut i det västra Europa vika för folkets delaktighet uti styrelsen. Asiens folk kunna finna sig uti att ständigt vara endast styrda, Europas i längden ej. Men såväl för Rysslands egen del som för den öfriga mänskligheten må man hoppas och önska, att detta genombrott ej må dröja allt för länge. Ty som en uppdämd ström blir det då blott ännu våldsammare och leder lätt till öfverdrifter. Framför allt vore det för Finland väl, om det ej länge läte vänta på sig. Ty när den dagen kommer, så torde Finlands författning kunna stå upp igen ur den graf, hvaruti den nu försänkts. Man må hoppas det, icke blott för Finland själf utan äfven för Ryssland, som då kan godtgöra, hvad som i denna tid meningslöst förbrytes mot ett högtstående och emot sin härskare troget folk.

Rättsutveckling och lagstiftning.

Några rättspolitiska synpunkter

af

Professor C. A. Reuterskiöld.

Alltför ofta plägar man skylla tidens ondska och samhällets brister på lagstiftningen och lagstiftaren. Är det något, som man finner behöfva reformeras, ändras och förbättras, genast tror man, att allt blir väl beställt, kan man allenast få en ny lag i ämnet eller åtminstone lagstiftaren benägen att göra förberedelser till en sådan. Förnekas skall heller icke, att lagen mången gång är föråldrad och olämplig eller rent af ofullständig och vilseledande, och att i dylika fall en lagändring verkligen är eller kan vara af behovet påkallad. Men detta är dock i grunden något helt annat än att söka boten i lagstiftning och lagar: först om och när förhållandena i lifvet blifvit sådana, att de behöfva en reglering på visst sätt genom lagstiftaren, först då är ock lagen på sin plats, men då ger den sig äfven å andra sidan af sig själf och är icke för rättsutvecklingen nödvändig, om än önskvärd — är det åter så, att en viss lag drifves fram och voteras igenom, innan ännu de reala förhållanden, som den skall reglera, hunnit någorlunda stadgas och utmejslas, då blir den lätteligen en död bokstaf, en tom form och måste snart nog afläggas såsom ett rent onyttigt ting. Rättsutvecklingen inom ett samhälle äger med andra ord rum vida mer före lagstiftningen än genom den samma, och lagen bör därför i regel bero af rättsutvecklingen, icke tvärtom, låt vara

att undantag från regeln ingalunda äro sällsynta, särdeles inom den politiska rättens område.

Två hvarandra ganska motsatta och dock just i sina motsatser hvarandra ganska närstående åsikter hafva gjort sig gällande med afseende å frågan om rätt och rättsutveckling. Den ena utgår från antagandet af en enhetlig, evig och oföränderlig rätt, grundad på och utmynnande i ett fåtal enkla principer, och finner rättsutvecklingen väsentligen bestå däri, att den suveränt verksamme lagstiftaren efter sitt fria skön ombildar och nybildar den positiva rätten till öfverensstämmelse med denna på förhand gifna, rationella eller s. k. naturliga rätt: den åsikten synes det vara, som än i dag behärskar det mera populära föreställnings-sättet, och den leder konsekvent till en sådan uppfattning som den ofvan antydd, att allt beror af lagstiftningen. Den andra åsikten ställer sig i opposition härmed och tänker sig tvärtom rätten såsom en produkt af utvecklingen i den mening, att hvarje folk själf bildar sin rätt med hänsyn till sina egna behof och sina säregna lefnadsomständigheter, utan att det finnes någon för alla gemensam idealrätt, hvars förverkligande genom lagstiftaren kräfves. Lagstiftarens ställning blir i följd häraf vacklande och oviss. Egentligen torde han icke kunna erhålla någon annan uppgift än den att efter hand konstatera och fixera den rätt, som utan något hans eller annans åtgörande med en viss naturnöd-vändighet redan utvecklats inom folksamhället: ginge han där-utom, så löpte han städse fara att misstaga sig och förfalla till godtycklighet, och endast om eller när han verkligen ägde för-mågan att läsa i folkmedvetandets dunkla djup, finge han rätteligen skrida till lagstiftningsvärf.

Rätten får efter båda dessa åskådningar någonting af natur-nöd-vändighet och förutbestämmdhet, i ena fallet oföränderlig, i det andra ständigt växlande, men växlande efter eviga och oföränderliga naturlagar. Rättsutvecklingen åter blir i ena fallet ett af godtycke och tillfälligheter helt och hållet beroende lagstiftande med principiell uppgift att förverkliga den naturliga idealrätten, ehuru i det reala lifvet ofta afvikande från denna; i det andra en natur-process i folkmedvetandet, lika höjd öfver tillfällighet och godtycklighet som oberoende af människors vilja. Ingendera upp-

fattningen torde dock kunna anses riktig, då båda lida af samma fel — att icke taga behörig hänsyn just till rättens och rättsutvecklingens sammanhang med det mänskliga viljelifvet, låt vara att detta fel gör sig gällande på olika sätt i den ena och i den andra: viljans betydelse antingen öfverskattas eller underskattas.

Hvad som med naturvändighet är gifvet, och som städse måste vara det faktum, hvarifrån utgångspunkten för en undersökning tages, det är, att mänskliga samhällen finnas, eller, med andra ord, att hvarhelst och närhelst människor lefva tillsammans, där finnes och är redan för handen ett samhälle och en viss yttre lefnadsordning för det samma, en ordning, den vi gemenskapligen beteckna med ordet rätt eller rättsordning. Formen åter för detta samlif, innehållet i rätten och dess under tidernas lopp försiggående vidare och vidare utdaning eller ombildning, det är något, som icke är oberoende af människornas vilja, utan på det närmaste beror af denna, låt vara att äfven andra faktorer kunna därpå inverka. Rent formellt sedt äro naturligen människorna eller, enklare uttryckt, lagstiftaren, denne må vara hvem som helst och organiserad huru som helst, i stånd att efter sitt fria skön förklara hvad som helst för rätt i betydelsen af autoritativt velad samhällsordning eller, annorlunda uttryckt, att efter sin godtyckliga vilja bestämma lagens innehåll och därmed göra detta till positivt gällande rätt. Men denna lagstiftarens formella makt och förmåga blir dock regelmässigt i grunden mera skenbar än verklig, då det gäller att omsätta den samma i praktiskt handlande genom lagstiftning.

Det förhåller sig nämligen, såsom hvar man vet, på det sätt, att en lag, som står i alltför uppenbar strid med folkets allmänna rättsmedvetande och föreställningssätt om rättvisa och rätt, svårligen kan i längden äga bestånd, utan ganska snart förlorar sin giltighet antingen genom ett direkt upphäfvande eller genom ett sådant upprepadt åsidosättande i praxis, som efter hand öfvergår till upphäfvande sedvanerätt. Naturligen är det möjligt och tänkbart, att lagstiftaren äfven emot en allmän mening kan genomdrifva sin vilja, men härför kräfvdes, antingen att lagen sanktioneras medels stränga och afskräckande straffpåföljder, hvilkas förverkligande staten noga öfvervakar — något som väl till en

tid kan vara utförbart, men icke länge, så vida lagen och straffen stå i allt fortfarande strid med rättsmedvetandet — eller att den allmänna meningen i själfva verket är på villovägar och därför låter sig genom lagen såsom faktiskt åvägabragt och verksam bringas till en annan åskådning, i hvilket fall det tydligen varit lagstiftaren, som haft den riktigare uppfattningen af hvad som innerst varit mest öfverensstämmande med folkets rättsmedvetande.

Grunden härtill måste tvifvelsutan sökas däri, att den positiva rätten eller det, som praktiskt gäller såsom ett folks rättsordning, visserligen är *gällande* i kraft af sin positivitet, d. v. s. lagstiftarens viljeförklaring, att det eller det är rätt, men tillika framstår såsom *till innehållet rätt eller riktig* icke i kraft häraf, utan i följd af dess större eller mindre öfverensstämmelse med den idealbild af en riktig rätt, som städse dunklare eller klarare föresväfvar det allmänna rättsmedvetandet och lefver däri och därigenom. Endast om eller när en sådan, må vara ofta ofullständig och bristfällig, öfverensstämmelse föreligger, vilja människorna finna sig i, erkänna och foga sig efter den positiva lagen, och endast detta *erkännande* — taget i den BIERLING'ska meningen af «varaktigt och vanemässigt respekterande» — ger lagen lifskraft. Icke så, som skulle erkännandet utgöra ett väsentligt eller karakteristiskt moment i själfva rättsbegreppet, såsom BIERLING och andra förmenat; tvärtom kan mycket (till en tid) vara gällande rätt, som alldeles icke af människorna erkännes såsom rätt, allenast det faktiskt upprätthålles af dem, som innehafva högsta makten i samhället, men erkännandet verkar dock å andra sidan såsom ett «symptomatiskt» moment och bevisar därigenom, att en gifven positiv rättsats, hvilken redan såsom positiv är formell rätt, också materiellt är rätt¹⁾.

Det vore emellertid i hög grad vilseledande att uppfatta det allmänna föreställningssättets rättsideal såsom någon slags förnufts rätt eller oföränderlig naturrätt: det är här fråga icke om en ideall rätt utan om ett blott rättsideal, och detta växlar, såsom alla ideal växla, med olika kulturgrader och olika lefnadsförhållanden hos de särskilda folken. Rättsidealet blir därför ingenting annat

¹⁾ Om symptomatiska och karakteristiska moment, se SJÖGREN, *Rättsstridighetens former*, sid. 40 ff.

än det *sociala ideal*¹⁾, som hvarje tid för sig uppställer såsom mål för sin utvecklingssträfvän i afseende å den yttre ordningen för samlifvet människor emellan. Naturligen kan detta ideal såsom ett det *allmänna* medvetandets gemensamma egendom icke vara något konkret ideal, i det att visserligen en hvar tänkande individ kan för sig i fantasien eller tanken göra upp en detaljbild, motsvarande hans uppfattning af idealet, men dock ingen som helst objektiv grund ges för antagandet af vare sig den ena eller den andra af dessa individuella bilder såsom allmän eller gemensam eller af den ena eller andra uppfattningen såsom riktig. Ett helt folks sociala ideal kan därför allenast formellt bestämmas och erhåller sitt bästa uttryck i vissa *abstrakta* (politiska, ekonomiska, juridiska o. s. v.) *idéer*, hvilkas egentliga innebörd och betydelse det är lika svårt att vetenskapligt fastställa som lätt att instinktmässigt känna och omfatta; så t. ex. erbjuder det för visso åtskilliga svårigheter att gifva en fullt uttömmande definition å de sedan den franska revolutionen allt mer till seger förda idéerna frihet, jämlikhet, broderskap, säkerhet — den sistnämnda får mindre än någon af de andra förbises, därest man vill vinna en klar uppfattning af det sociala ideal, som hittills varit och väsentligen ännu är vår tids. Riktigheten af dessa idéer och det sociala ideal, som de beteckna, kan aldrig bindande ådagaläggas, utan är något, som helt enkelt postuleras, så länge de bevara sin makt öfver människors sinnen; endast erfarenheten är i stånd att rubba, modifiera eller tillintetgöra dem. Men efter dem är det dock, som riktigheten af de konkreta företeelserna och de positiva rättsatsernas innehåll pröfvas så väl i vetenskapen som i det allmänna tänkesättet.

Från inflytandet af dessa idéer kan lagstiftaren lika litet som andra samhällets medlemmar någonsin fullt frigöra sig, äfven om det är honom formellt möjligt att godtyckligt sätta sig öfver dem. Men dessutom gäller med afseende å honom, att så vida han skall kunna tillfredsställande fylla sitt värf att bilda rätt eller stifta lag, d. v. s. i rättsatser fixera, hvad rättsmedvetandet kräver i afseende å rättsordningen, så måste han bättre än andra känna

¹⁾ Jfr STAMMLER, *Lehre von dem richtigen Rechte*, sid. 196 ff.

och förstå, både hvilka tidens härskande idéer äro, och huru dessa i alla de särskilda lagstiftningsfallen skola rättast klädas i ord och satser och förvandlas till bärande lagstiftningsprinciper. Den kunskapen kan icke vinnas genom aldrig så omfattande studier eller aldrig så lång erfarenhet och skicklighet i praktiska värf, utan är det den borne statsmannens medfödda privilegium att här intuitivt se utan att först lära sig se, att kunna handla utan att först lära sig handla: politiken äfven såsom lagstiftnings- eller rättspolitik är konst men hvarken vetenskap eller rutin, låt vara, att den ingalunda är med vare sig den ena eller den andra oförenlig.

Tyvärre ger dock all erfarenhet vid handen, att dylika borne lagstiftare och statsmän endast sällan uppstå, och då lagstiftningsbehovet ändock oafbrutet måste tillgodoses, har däraf, särdeles hos de moderna eller kulturfolken, blifvit en nödvändig följd, att särskilda anordningar i regel vidtagits för att garantera en så god och med den reala rättsutvecklingen så samstämmande lagstiftning som görligt är. Två synpunkter hafva härvid framför allt gjort sig, ofta nog omedvetet, gällande, nämligen dels den negativa, att lagstiftarens godtycke så långt möjligt skulle begränsas och förhindras, dels den positiva, att lagstiftaren skulle i största möjliga utsträckning ställas i kontakt med folkmedvetandet och dess sociala idealföreställningslif, så vidt dessa ansetts vara af betydelse för lagstiftningsarbetet. Båda dessa synpunkter hafva medverkat ej blott därtill, att den moderna lagstiftningen antingen uteslutande lagts i händerna på, eller i allt fall gjorts väsentligen beroende af folkrepresentationen, utan ock därtill, att denna folkrepresentations sammansättning och organisation blifvit föremål för oafbrutna reformsträfvanden.

Sistnämnda förhållande sammanhänger därmed, att ju längre ned bildningen liksom de sociala och politiska intressena tränga fram i folket, desto oundgängligare blir det att vidga den basis, hvarpå folkrepresentationen är byggd. Å ena sidan kunna nämligen endast de klasser af folket erhålla representationsrätt, hvilka äro själfva intresserade i politiken och lagstiftningen; å den andra böra alla dessa klasser erhålla dylik rätt, enär representationen eljes genom ensidig sammansättning hvarken gäfvade skydd mot

godtycke eller allsidigt återspeglade de inom folket lefvande sociala idealen. Men häraf följer ock, att den enda rätta grunden för folkrepresentationens organisation är *grupp- eller klassrepresentation*, i det att man lika litet kan genom ett blott förnekande upphäfva den faktiskt befintliga klasskillnaden som de faktiskt existerande skillnaderna i fråga om uppfattning af det sociala idealet hos de olika klasserna. Först när alla dessa erkännas lika berättigade att söka göra sig gällande, först då tillfälle beredes dem att *inom* representationen brytas mot hvarandra, och först då de där tvingas att samverka med hvarandra, kan representationen helt fylla sin uppgift att såsom lagstiftningsfaktor garantera lagens största möjliga trohet mot och öfverensstämmelse med folkets eget sociala ideal eller, annorlunda uttryckt, lagens riktighet i förhållande till rättsutvecklingen i det lefvande lifvet. Därigenom att folkrepresentationen är en flertalsförsamling, neutraliseras det personliga godtycket; därigenom att den är en församling af representanter för olika idé- och intressegrupper, neutraliseras klassgodtycket; därigenom att den dock är en enhetligt och efter majoritet beslutande församling, nödvändiggöres ett utjämmande samarbete mellan de (af instruktioner därför nödvändigtvis oberoende) medlemmarna och säkerställes i högsta möjliga grad, att besluten i regel blifva fullgoda uttryck för det allmänna rättsmedvetandet och det hos alla de skilda klasserna väsentliga och gemensamma.

Klart är därför, att, i den mån rättsbildningen till sin natur är mer eller mindre godtycklig och i samma mån den mera afser formen för samhällsorganens egen verksamhet, i samma mån blir ock den garanti, som ligger i medverkan vid lagstiftningen af en folkrepresentation öfverflödlig och stundom rent af skadlig, i det att representationens medlemmar och de, som af dem representeras, oftast icke eller åtminstone vida mindre än de verksamma myndigheterna och organen själfva äro i stånd och tillfälle att bedöma frågan, enär de sakna alla föreställningar om det rättsideal, efter hvilket riktigheten och lämpligheten af en viss ordning här bör bedömas. Vår rätt har ock med hänsyn härtill ställt sig på den principiellt rätta ståndpunkten, då den dels gifvit särskilda regler rörande konungens administrativa och ekonomiska lagstiftning utan nödvändig medverkan af riksdagen, och dels för sådana frå-

gors afgörande fordrat, att från vederbörande underordnade myndigheter, hvilka bäst känna de faktiska förhållanden, som skola regleras, utlåtande först inhämtats.

Lagstiftningens riktighet är emellertid, äfven om folkrepresentationens sammansättning vore fullt riktig, ingalunda någon som helst naturnödvändighet. Dels äro ju också de enskilda folkrepresentanterna blott människor och därför såsom andra underkastade möjligheten af både misstag och godtycklighet i sitt handlande; dels är icke heller den rättsutveckling i folkets eget dagliga lif, som vanligen genom lagstiftningen närmare regleras och stadfästes, alltid i öfverensstämmelse med rättsidealet, då äfven den beror af de enskilda individernas handlande och väsentligen af dem bestämmes; dels slutligen inträffar lätteligen, att lagstiftningen och rättsutvecklingen icke hålla jämna steg, i det att än den ena, än den andra kommer efter eller går egna vägar. Om detta oakadt lagstiftningen och rättsutvecklingen i regel stämma väl öfverens och rättsutvecklingen i det hela tager likartade banor i skilda länder och hos olika folk, så beror icke heller detta af någon naturlag, utan väsentligen däraf, att å ena sidan de faktiska förutsättningarna och lefnadsförhållandena blifva i mycket mer och mer lika öfverallt i kulturstaterna, och å den andra de härskande idéerna i följd häraf regelmässigt tvingas eller tvinga sig på alla på ungefär samma utvecklingsstadium stadda nationer.

*

*

*

Förhållandet mellan lagstiftning och rättsutveckling skulle måhända enklast kunna så uttryckas, att lagstiftningen är den abstrakta formen för rättsutveckling, hvaremot rättsutvecklingen därjämte försiggår i andra, konkreta former, exempelvis genom domarens rättskonstruktion och lifvets egen rättsutveckling, eller i allmänhet genom deras verksamhet, som äro ställda under lagen och hafva att i lifvet förverkliga denna.

Lagen är gifven för att reglera vissa lefnadsförhållanden, och den bör sålunda otvifvelaktigt tillämpas och efterlevas så länge den finnes. Men å andra sidan händer ofta, att efter hand en ny rättsutveckling inträder vid sidan af eller rent af emot lagen,

vare sig att det faktiska underlaget för lagens rättsatser förändrats eller människorna eljes i följd af ändrade andra förhållanden uppsöka genvägar eller krokvägar — «*Schleichwege des Lebens*», säger IHERING — för att undvika de band, som lagen lagt, men som sedermera börjat kännas alltför tryckande. Klart är, att på detta sätt en lagreform förr eller senare kan blifva nödvändig, men lika klart är, att, om en reform skedde utan dylik anledning, den samma oftast måste blifva godtycklig och kanske kraftlös.

Ett ganska typiskt exempel på förhållandet mellan en konkret rättsutveckling emot en redan gällande lagstiftning erbjuder tillämpningen af stadgandet i vår giftermålsbalk kap. 13 § 4. Där stadgas om äktenskapsskillnad mellan makar på grund af egenvilligt öfvergifvande: i praxis åter begagnas stadgandet ej sällan så, att något egenvilligt öfvergifvande alls icke sker, utan blott en s. k. Köpenhamnsresa — efter godvillig öfverenskommelse mellan makar, som själfva vilja skiljas, men icke kunna eller icke önska åberopa någon annan giltig skillnadsorsak. Rättsutvecklingen går alltså trots lagen i riktning mot underlättande af frivillig skilsmessa och lagen nedsjunker till en blott form för ett helt annat innehåll än dess ursprungliga. Naturligen hafva våra lagstiftande organ icke kunnat undgå att rikta sin uppmärksamhet på detta förhållande, men någon lagreform har icke skett, icke minst därför, att den nya rättsutvecklingen ännu ingalunda kan anses definitiv och lätteligen kan afbrytas genom lagskiparens eget ingripande, något hvartill äfven vissa ansatser gjorts.

Vida mer afgjord är däremot den rättsutveckling, som exempelvis ägt rum ifrån lagstiftningen om tjänstehjonsförhållandet. Stadgan härom gäller formellt allt fortfarande, men i det praktiska lifvet har den i mycket blifvit en död bokstaf, hvars tillämpande det allmänna rättsmedvetandet ovillkorligen skulle anse såsom en orätt. Sålunda är det en känd sak, att flyttningstiderna ingalunda ens i regel äro de i stadgans § 44 föreskrifna, nämligen 24 oktober och i Stockholm äfven 24 april: tvärtom är den faktiska regeln den, att båda dessa dagar betraktas såsom laga flyttningstid i hela riket, och att i Stockholm tjänstetiden vanligen räknas efter månad, vare sig med eller oftare utan uppsägningstid. Ej heller iakttagas noga föreskrifterna om städsel, orlofsedel, afskedsbetyg

och städjobevis, utan dessa hafva ersatts af helt andra regler, hvilka dock betraktas såsom genom sedvanerätt gällande vid sidan af lagens. En lagreform är äfven här förberedd, men icke genomförd, och grunden är den samma, att det faktiska underlaget, de konkreta lefnadsförhållandena, ännu icke nått någon full stadga och fasthet och därför icke heller erbjuda lagstiftningen tillräckligt säker grund för nybyggnad: den konkreta rättsutvecklingen har icke kommit till lagstiftningspunkten, där den abstrakta kan taga vid.

Lagstiftningen kan likväl icke alltid afvakta den konkreta rättsutvecklingens stadgande, utan blir stundom tvungen att gripa in redan tidigare, medan allt så att säga ännu flyter. Orsaken härtill är gemenligen den, att rättsutvecklingen i ett visst afseende börjat splittras och föras in på motsatta vägar, hvarigenom den rättssäkerhet, som är nödig och önskelig, hotar att gå förlorad¹⁾. I dylika fall måste lagstiftaren trots svårigheterna försöksvis fastslå en viss lösning med risk att snart antingen få göra om arbetet eller se det samma resultatlöst eller framkallande helt andra resultat än det åsyftade.

Det sistnämnda inträffar lätteligen, om lagstiftaren inlåter sig på frågor, som egentligen icke medgifva någon abstrakt normering, utan endast in concreto kunna besvaras, såsom t. ex. frågan om ocker. Vår rätt har visserligen, liksom den tyska och andra, riktats med en särskild ockerlag (af 14 juni 1901), men ovisst är, huruvida denna i verkligheten kommer att öfver hufvud tillämpas och, därest så sker, visa sig effektiv. I allt fall har redan på förhand allmänt erkänts, att den definition på begreppet ocker, som lagen ger, alldeles icke är tillfredsställande och svårligen någonsin kan göras tillfredsställande. Liknande gäller om den sträfvan, som i våra dagar gör sig gällande, att förse våra lagböcker med en s. k. allmän del, innehållande generella satser rörande rätts-

¹⁾ Då man mot min uppfattning af en allt för långt drifven lagstiftnings skadlighet anmärkt, att de enskildes säkerhet dock är det viktigaste, så förbiser man, att denna säkerhet kan vinnas lika väl genom en stadgad praxis eller sedvanerätt som genom lagstiftning, och att det ingalunda erbjuder större svårigheter för den enskilde att vinna upplysning härom än om ett visst lagstadgande i en rikt detaljerad lag, som just i följd af sin detaljrikedom blir svår att förstå — utan tillhjälp af jurister.

subjekt, viljeförklaringar, aftal, rättsärenden o. s. v., hvilka skulle äga giltighet på alla de speciella rättsområdena. Här är det visserligen icke så, att en abstrakt normering vore omöjlig, utan alldeles tvärtom, men det är i stället i detta fall icke lagen, utan doktrin och praxis, som det tillkommer att afgöra saken; ett afgörande genom lagstiftarens maktord skulle blott medföra rättsutvecklingens afbrytande och steriliserande, i det att de resultat, hvartill utvecklingen kommit, och som genom lagen skulle fastläsas, städse bero af detaljbestämmelserna i rätten och borde med dessa växla och ändras, något som väl är möjligt och af sig själfstsker, därest utvecklingen icke af lagstiftaren hämmas, men som blir ogörligt, därest lagen fixerar dem i öfverensstämmelse med detaljlagstiftningen vid en viss tidpunkt. Kan i detta stycke stadga vinnas utan lagstiftarens ingrepp, är sålunda den utgången den lyckligaste ¹⁾).

Ett område bland andra, där sådant likväl icke är möjligt, är den moderna sociallagstiftningens. Skulle lagstiftaren här bida, ända till dess rättsutvecklingen hunnit slutligt stadgas i en viss riktning, så löpte samhället fara att dessförinnan splittras och förderfvas genom inbördes klasskamp och tvedräkt. Därvid är det naturligen bättre, att lagstiftaren träder emellan, äfven om han kan göra detta endast i form af experiment; det gäller allenast att icke experimentera mera eller längre än som visar sig oundgängligt: någon ledning af erfarenheten är nämligen behöflig, och någon begynnelse till en konkret rättsutveckling måste städse vara för handen. Exempelvis kan erinras om den rättsutveckling, som hos oss ägt rum i afseende å lagstadgad skydd för minderårige vid användande i industriellt arbete. Till en början funnos härom endast några få och allmänt hållna föreskrifter i 1864 års näringsfrihetsförordning, § 15 ff., hvilka genom 1881 års K. F. utvidgades och specialiserades för att slutligen genom 1900 års lag dels till omfånget utsträckas att gälla äfven för kvinnor, dels till innehållet ytterligare utvecklas och fastställas, och efter all sannolikhet betecknar ej heller denna lag mer än en milsten på vägen, utan kommer inom en relativt kort tid att i sin tur ersättas af

¹⁾ Här om se vidare min uppsats *Lagskipning och lagstiftning* i *Tidskrift för Retsvidenskab* 1902 sid. 173 ff.

en ny, så snart den konkreta rättsutvecklingen hunnit 'ännu' ett stycke framåt genom de enskildes egen verksamhet och den allmänna uppfattningens vidare omgestaltning. Förnekas skall icke, att under tiden äfven det faktiska lagstiftningsunderlaget, här industriarbetet, utvecklats och förändrats, och att i följd häraf en ändrad lagstiftning blifvit nödig, men dessa förändringar hafva dock icke varit sådana, att de i och för sig motiverat en lagreform, utan härtill har kommit såsom ytterligare skäl, att rättsuppfattningen i samhället, under inflytande af dels och hufvudsakligast de moderna socialpolitiska idéerna, men dels också ett begynnande faktiskt privat regelbindande, genomgått en utveckling, hvars helt naturliga resultat blifvit en ny lagstiftning, låt vara att utvecklingen ännu icke fullbordats.

Ett liknande förhållande äger rum med afseende å skadeståndsrätten. Lagens hufvudbestämmelser om skadestånd finnas i Strafflagens sjätte kapitel och äro gifna med hänsyn till skada, som någon genom brott tillfogar annan, hvaremot skadeståndsskyldighet vid skada, som inträffar oberoende af brott, länge varit en för lagstiftningen okänd företeelse. Först med 1886 års lag ang. ansvarighet för skada i följd af järnvägsdrift gjorde lagstiftningen en svängning, som sedermera ytterligare markerats genom 1901 års lag ang. ersättning för skada till följd af olycksfall i arbete: det är dock icke så, att skadeståndsprinciperna ändrats genom lagstiftningen, utan tvärtom så, att lagstiftningen ändrats, därför att de gamla principerna ej längre i rättsmedvetandet bibehållit sin exklusiva giltighet; lagreformen har likväl kommit till stånd, innan rättsutvecklingen med afseende härå afslutats eller ens nått till någorlunda klarhet, just emedan en reglering visat sig nödvändig, äfven om den skulle ske såsom experiment. I sin mån påverkar naturligen därefter denna den vidare rättsutvecklingen, men impulsen ligger i alla fall icke hos lagstiftningen, och lagändringen har icke skett i syfte att pådrifva rättsutvecklingen.

Äfven ett sådant syfte kan emellertid förekomma, antingen emedan de rättshandhavande organ, i hvilkas skön det står att genom sin verksamhet ordna och reglera rättsutvecklingen i detalj, svikit denna sin uppgift och inskränkt sig till en mekanisk och formalistisk rättsskipning, eller emedan det kräfvades alldeles särskilda

maktmedel för att undanrödja hinder för en viss rättsutveckling. Exempel på det förstnämnda förhållandet finnas hos oss många; jag har å annat ställe sökt rikta uppmärksamheten på några bland dem ¹⁾ och skall här inskränka mig till ytterligare ett par fall. Det ena är den s. k. lucka i lagen, man trots sig kunna konstatera, då det visat sig omöjligt att få till straff befördrad en person, som gjort hemlig anknytning till annans telefonapparat för att medels lyssnande till samtal från och till denna utspionera ett visst förhållande. Här har man ej blott ansett lagen sakna direkta straffbestämmelser, hvilket är obestriddigt, utan äfven förmenat, att i följd däraf straff icke skulle kunna drabba den enligt rättsmedvetandet i allt fall brottslige. En dylik uppfattning är i och för sig oriktig, i det att lagen dock innehåller flere stadganden, som kunde och borde analogivis tillämpas — jfr strafflagen 22: 12, 22: 10, 24: 3 — men den är icke desto mindre befogad, i det att våra domstolar säkerligen i regel skulle faktiskt vägra sin medverkan till en sådan rättsutveckling genom rättskonstruktion in concreto, och i följd häraf finnes sannolikt ingen utvecklingsmöjlighet, så framt ej lagstiftaren ingriper. Lika visst är detta däremot icke i fråga om en annan rättsföreteelse, hvars reglering hos oss ännu kan tänkas ske genom praxis, s. k. köp på afbetalning. Med detta synes det förhålla sig ungefär så som en gång i forntiden med det romerskt rättsliga institutet «superficies», om hvars hänförande till den ena eller andra rättstypen juristerna så länge tvistade, att den kejsrerliga maktfullkomligheten till sist måste träda emellan och förklara det samma för ett själfständigt och särskildt rättsinstitut: lagstiftningens ingripande blir oundvikligt, så vida ingen enhetlig praxis kan åvägbringas till skydd för de svagare mot den faktiska reglering, som eljes sker i kraft af kontrahenternas privatdisposition, och som i sig betecknar en gryende rättsutveckling, hvilken efter hand öfvergår i lagstiftningen, där ej särskilda hinder från rättsmedvetandets sida uppstå.

Ännu nödvändigare för rättsutvecklingen är lagstiftningen i de fall; då en ny idé eller en viss ordning icke kan genomföras

---

¹⁾ Se *Tidsskrift för Retsvidenskab* 1902 sid. 159, 172.

utan att stödjas af de högsta samhällsorganens maktvilja. Så skulle t. ex. i och för sig väl kunna tänkas, att själfdeklaration infördes på frivillighetens väg efter initiativ af vederbörande taxeringsmyndigheter, men då faktiskt så icke skett, och då själfdeklarationen detta oaktadt mer och mer framstått såsom något både med rättsmedvetandet förenligt och af det samma fördradt, har lagstiftaren måst träda emellan. Vill lagen blifva effektiv, är det dock icke nog härmed, utan lagen måste därjämte förses med tillräckligt känbar *särskild* straffsanktion, och äfven af detta skäl har lagstiftning blifvit nödvändig. Rättsutvecklingen är sålunda här visserligen föranledd af lagstiftningen, men lagstiftningen kan likväl knappast anses som dess orsak, enär ingen lagstiftning skett, förrän rättsuppfattningen blifvit sådan, att den förberedt och på allvar kräft en utveckling af rätten just i denna riktning.

Direkt medel, om än icke i sträng mening grund, till rättsutvecklingen är lagstiftningen äfven i de fall, då rättsutvecklingen åtminstone till synes väsentligen beror af lagstiftarens mera godtyckliga vilja, såsom förhållandet är framför allt inom den politiska rätten (statsrätt, förvaltningsrätt o. s. v.). Den yttre ordning för samhällets organverksamhet, hvarom här är fråga, kan till en viss grad lika väl bestämmas på ett sätt som på ett annat utan att förlora i ändamålsenlighet och riktighet, och i följd häraf får den lagstiftning, som slutligen fastställer sättet, en afgörande betydelse med hänsyn till rättsutvecklingens både gång och riktning. I själfva verket är det dock ingen art — utan blott en gradskillnad, som här föreligger, i det att äfven i dessa fall en viss gräns ges, vid hvilken lagstiftarens makt upphör och rättsutvecklingen sålunda kommer att bestämmas af andra faktorer, t. o. m. i trots af lagstiftarens uttryckta vilja — lagens stadgande nedsjuncker fill en blott form, som dessutom icke ens alltid den iakttages. Talrika exempel härpå erbjuder vårt lands politiska rätt, hvars satsar lika mycket fastslagits genom konstitutionell praxis som genom grundlagarna, hvilka innehålla åtskilligt af «döda bokstäver»¹⁾. Och annorlunda förhåller det sig icke heller med förvaltningsrätten, inom hvilken mycket uteslutande beror af den

¹⁾ Jfr KJELLÉN i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1902 sid. 101 ff., 181 ff.

konkreta rättsutvecklingen i praxis och icke så litet kommer till stånd tvärt emot eller oberoende af gällande lagstiftning. Till belysning häraf kan påpekas en i och för sig visserligen ren obetydlighet, som dock torde vara ganska typisk för rättsutvecklingens gång inom detta område. I K. F. 22 dec. 1892 ang. inskrifning och redovisning af värnpliktige m. m. § 128 stadgades bl. a., att dekanerna vid universitetens särskilda fakulteter årligen skulle låta upprätta och till vederbörande inskrifningsområdesbefälhafvare öfversända förteckning öfver de värnpliktige studerande, hvilka då varit inskrifne vid undervisningsanstalten under fyra terminer eller mer samt icke förut blifvit å dylik förteckning upptagna. Samma stadgande upprepas i motsvarande nu gällande K. F. af 5 dec. 1901 § 142, och man skulle sålunda kunna tro, att stadgandet icke blott iakttagits, utan ock varit ändamålsenligt. Erfarenheten ger dock ett annat vittnesbörd, i det att saken i praxis synes ställa sig så, att dekanerna visserligen underskrifva dylika förteckningar, men alldeles icke taga någon som helst befattning med deras vare sig upprättande eller kontrollerande, hvilket för dem vore hart när omöjligt, utan besörjes detta gemensamt för samtliga fakulteter genom universitetskansliet med hjälp af nationskuratorerna: lagstiftaren har i detta fall icke tillräckligt varit insatt i de faktiska lefnadsförhållanden, han velat reglera, icke känt till, hvad som här varit möjligt, och så har hans dekretade vilja i realiteten stannat på papperet. Utan tvifvel skulle vår förvaltningshistoria kunna uppvisa mångfaldiga liknande drag.

Af allt det sagda torde klart framgå, att lagstiftningen alldeles icke är något vare sig ofelbart eller alltid nödvändigt medel för rättsutvecklingen, som framför allt måste äga rum *in concreto*, såvida den skall blifva bestående, och i regel på detta sätt föregå lagstiftningen, så vida denna skall få verklig lifskraft. Då man därför i våra dagar vanligen riktar sitt angrepp mot lagen och lagstiftaren, när man vill drifva fram rättsutvecklingen i en viss riktning eller hindra den i en viss annan, så kan detta visserligen vara en taktik, som medför fördelar, men det är icke i sig fullt riktigt, och det kan under särskilda omständigheter vara mera till skada för saken än gagn, så vida man icke redan dessförinnan förberedt frågan genom framgångsrikt bearbetande af den all-

männans mening. Ett ganska upplysande exempel härpå ger behandlingen af den rättspolitiska frågan om kvinnans s. k. emancipation, särdeles med hänsyn till hennes myndighetsålder och ställning som gift. Lagen föreskref i ärfdabalken kap. 19 § 2, att «mö af hvad ålder hon vara må stånde under förmynderskap»; detta ändrades till en början genom K. F. 15 juni 1858, som medgaf ogift kvinna, som fyllt 25 år, rätt att, om hon därom gjorde behörig anmälan, själf få utöfva myndigheten, och sedermera ytterligare genom K. F. 16 nov. 1863, som förklarade ogift kvinna om 25 år utan vidare myndig, så vida hon ej uttryckligen anmälde sig önska förmyndare, samt slutligen genom lagen 5 juli 1884, som satte ogift kvinnans myndighetsålder till 21 år liksom mannens. Den naturliga följden häraf har blifvit, att gift kvinna mången gång kommer att i förmögenhetsrättsligt afseende intaga en sämre ställning, än om hon vid äktenskapets ingående stått under giftoman, då det nämligen i de flesta fall måste antagas, att äktenskapsförord icke kommer till stånd, där det bäst behöfdes, såvida kvinnan råder öfver sig och sitt gods själf, men väl om uppsättandet däraf beror af giftomannen och icke af kvinnan. Så öfverensstämmande denna lagstiftning än må vara med de moderna idéerna om kvinnans rättsställning, så föga torde den i grunden hafva ägt rötter i det svenska rättsmedvetandet och den svenska rättsutvecklingen i öfrigt, och den synes följaktligen icke hafva af denna framkallats, utan tvärtom begagnats för att omgestalta den samma i en annan riktning än den af sig själf gått. Resultatet har ock blifvit därefter, och då man nu allfort klagat öfver den gifta kvinnans rättsliga ofrihet och dåliga rättsställning, så torde detta i ej oväsentlig grad bero af en för tidig eller missriktad reformlagstiftning.

Vill man behörigen inverka på rättsutvecklingen, är alltså den rätta vägen och det riktiga medlet en agitation till förutgående förändring i den allmänna rättsåskådningen och i det faktiska livets regler och först därefter en lagändring, hvilken då möter vida mindre hinder än eljes och dessutom i och för sig också blir mera effektiv och mera riktig. Vårt folk är i detta hänseende lyckligare lottadt än flertalet andra, därigenom att till våra medborgerliga rättigheter äfven bör räknas en rätt till agita-

tion, naturligen i fråga om medlen begränsad af lagen, men dock en ovillkorlig rätt till agitation. Genom dess begagnande på behörigt sätt och i tillräcklig grad skapas efter hand ett faktiskt tillstånd och en faktisk uppfattning i fråga om rättsidealet, som med nödvändighet återverkar på rättsutvecklingen och lagstiftningen — vare sig för eller emot den sak, som varit föremål för agitationen. Och däri har man ock den bästa säkerhetsventilen mot alla omogna och vilseförande reformprojekt, allenast dessas motståndare förstå att själfva begagna, agitationens medel. Det sociala ideal, som den allmänna meningen omfattar — ej blott tillfälligtvis måhända synes omfatta — blir sålunda det ideal, efter hvilket rättsbildningen i regel rättar sig, och mot hvilket rättsutvecklingen sträfvar. Den praktiske politikern och statsmannen får därför icke ignorera denna allmänna mening, utan måste försöka att genomtränga den samma och se, hvad den inernerst innebär, hvilka utvecklingsmöjligheter den medvetet eller omedvetet öppnar.

Allt efter den olika uppfattning, han härvid hyser, i afseende å förhållandet mellan lagstiftningen och rättsutvecklingen, kan han, från denna synpunkt, räknas till den ena eller andra af de vanliga politiska partikategorierna. Den största motsättningen betecknas med radikal och reaktionär: den förre vill använda lagstiftningen och samhällets organmakt till att omstörta och införa rättsutvecklingen på helt nya banor, den senare vill helt enkelt binda rättsutvecklingen vid status quo, vid den lagstiftning, som finnes eller återgå till en äldre. Mellanstadiet åter mellan dessa ytterligheter delas mellan konservative och liberale, hvilka båda vilja utveckling, men dels under olika hastighetstempo, dels och förnämligast med den skillnad, att den konservative i lagstiftningen hufvudsakligast ser ett medel att fixera rättsutvecklingens resultat, den liberale däremot ett medel att påskynda vissa rättsutvecklingsresultat, dem han anser eftersträfvansvärda. Beteckningen moderat slutligen, som ock ofta förekommer, är snarast en oriktig etikett, hvilken åsyftar att framställa bäraren däraf såsom intagande en medlande ståndpunkt, men i följd häraf i verkligheten betyder, att han i principiellt hänseende saknar ståndpunkt och

allt efter «konjunkturerna» följer den ena eller den andra —
växelvis.

* * *

Den sträfvan, som särskildt i våra dagar gör sig märkbar öfverallt i skilda stater, att pådrifva lagstiftningen och genom den såsom medel gifva rättsutvecklingen en viss riktning, sammanhänger synnerligen nära med det allt större inflytande, som öfverallt utfövas af de moderna rättspolitiska idéerna på olika områden. De lättade kommunikationerna mellan länderna har äfven medfört en ömsesidig import af dylika idéer, men klart är, att det framför allt blir de stora kulturländerna, som härvid så att säga exportera, och de små, som importera. Af desto större vikt blir det, att de små nationerna vaka däröfver, att importen icke förkväver deras särskilda och egendomliga rättsutveckling eller för denna in på vägar, hvilka egentligen äro för den samma främmande.

Hvad vårt folk beträffar, behöfver här endast erinras, huru vanligen tillgår i detta afseende. Så snart en viss fråga i utlandet blifvit föremål för lagstiftning, dröjer det gemenligen ej länge, innan den äfven hos oss börjar dryftas och lagstiftningsförsök göras till dess «lösande» — någon gång t. o. m. innan det ännu kan anses visst, att frågan för oss äger verklig betydelse. Här saken kommit så långt som till riksdagen, tillsättes förr eller senare en kongl. kommitté med uppgift att utreda frågan, och denna kommitté erhåller en sammansättning, som i vissa stycken kan betecknas såsom sakkunnig, men i andra alltför ofta tyckes bestämd efter helt andra synpunkter. Kommittén erhåller tillika en sekreterare och uppdrager till en början åt denne eller åt några sina ledamöter att verkställa ett materialsamlade och bearbetande, icke sällan i samband med en utländsk studieresa. När sedermera detta arbete samtyesgrant utförts och kommittén sålunda erhållit en öfverblick, mer eller mindre fullständig, öfver utlandets lagstiftning och en historik öfver frågans utveckling i Sverige, särdeles vid riksdagarna, skrider den småningom till att diskutera frågan och att, med ledning af debatten och utredningen, uppgöra förslag till lag eller annan författning under noggrant tillseende, att i denna upptages «det bästa» ur utlandets måhända inbördes skiljaktiga och olika lagstiftningar.

Att häri naturligen icke ligger något ondt, behöfver knappast framhållas; man kunde ofta blott önska något mindre af utländskt idégods och något mera af egna synpunkter och framför allt af själfständighet gent emot den importerade idéen. Och om i allt fall utlandets lagstiftning skall åberopas — af hvilken betydelse är denna exempelvis för vår svenska läroverksreform? — så kunde man mer än en gång önska, att våra kommittéer såge något mindre med tyska glasögon än fallet är. Visst ingalunda så, som skulle öfriga länders lagstiftning förbises; tvärtom, allt som i utländsk lagstiftningsväg möjligen kan uppletas, brukar samvetsgrant medtagas. Men så, att detta lagmaterial skärskådades något mera antingen från sin egen eller från svensk ståndpunkt och ej allt för öfvervägande från tysk och den tyska litteraturens.

Ett exempel. Då det moderna straffrättsinstitutet «villkorlig dom» nyligen gjordes till föremål för en kommittéutredning och förslag, upptog kommittéen till granskning såväl det anglikanska som det kontinentala systemet, det förra gående ut därpå, att *domens afkunnande* under vissa förutsättningar uppskjutes samt helt och hållet bortfaller, därest den skyldig förklarade under viss tid icke låter komma något nytt brott sig till last; det senare därpå, att dom väl afkunnas, men *straffets verkställande* på samma sätt uppskjutes. Skillnaden mellan båda systemen ligger, såsom nyligen af en finsk författare påvisats¹⁾, däri, att det förra innebär ett *villkorligt frikännande*, det senare en *villkorlig dom* i egentlig mening. Men denna skillnad har icke af den tyska litteraturen framställts, och kommittéen har icke på egen hand kommit till den samma, utan inskränkt sig att välja mellan de förklaringar, som just denna litteratur sökt gifva, samt därefter stannat vid att föreslå en form, som motsvarade en af dessa, ehuru icke den, som är vanligast i Tyskland (villkorlig benådning från allt straff). Emellertid borde, om institutet skall införas hos oss, detta ske i den bästa möjliga och den med institutets rättskaraktär mest förenliga form, och denna är icke villkorlig vare sig benådning eller dom, utan villkorligt frikännande. Då kommittéen emellertid förbisett det väsentliga i den anglikanska uppfattningen och fäst sig vid det

¹⁾ IGNATIUS i *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1902.

mindre väsentliga — domens uppskjutande, hvilket i grunden allenast är en följd af den anglikanska principen, men icke ett uttryck för denna princip själf — så här detta själfallet medfört, att kommitténs bevisföring mot det anglikanska systemet kommit att sväfvä i luften. Må vara, att missödet här varit särskildt påtagligt — det är därför, jag valt detta exempel — men liknande förekommer icke sällan och kan näppeligen med det nuvarande kommittésystemet undvikas. Att under sådana förhållanden utsikterna skulle vara synnerligen ljusa med hänsyn till undvikandet af en onödig och öfverflödig import af till dels för oss egentligen osmältbara utländska idéer, kan väl svårligen påstås.

Frågas kan emellertid, om vi dock icke förr eller senare måste införa alla dessa idéer, om de icke så att säga rent måste tvinga sig själfva på oss, såvida vi öfverhufvud vilja följa med vår egen tids allmänna utveckling. Sant må vara, att frågan hör besvaras jakande i somliga fall, men lika säkert är, att så icke är händelsen i alla eller måhända ens i de flesta. Rädslan för att anses kvarstå på en «*efterblifven*» lagstiftningsståndpunkt drifver oss dock ofta längre, än som sedan visar sig nödigt och nyttigt, och det gäller därför att undersöka, om en sådan rädsla är grundad, eller hvarför den icke är detta.

Efter min mening är den det icke, och skälet härtill är helt enkelt det, att den hvilar på oriktiga förutsättningar. Efterblifvenhet i *lagstiftning* behöfver nämligen alldeles icke fattas och förstås såsom liktydigt med efterblifvenhet i *rättsutveckling*. Vore det så, att alla folk hade att genomlöpa en och samma utvecklingsbana, kunde visserligen med fog efterblifvenhet i lagstiftning äfven betyda efterblifvenhet i rättsutveckling. Men nu är det, för att använda en bild, snarare så, att hvarje folk har sin egen utvecklingscirkel, hvilken icke sammanfaller med de öfriga folkens, utan löper antingen innanför eller utanför deras eller möjligen korsar dem. Klart är då, att om t. ex. två folk hafva i stort sedt likartad kultur, så löpa deras cirkelbanor jämsides, men den enas blir kortare än den andras, och den enas utveckling kan då icke sägas vara efterblifven, blott därför att dess lagstiftning icke är likadan som den andras. Själfva rörelsens hastighet är ju olika, ehuru resultaten blifva likartade, och därvid är det alltså knap-

past möjligt, att dessa resultat skulle kunna regelmässigt framträda i samma former, såvida man ej antager, att skillnaden endast är kvantitativ. Ett dylikt antagande synes dock vara oriktigt, så snart man kan fastslå såsom faktiskt, att det sociala lifvet bär en bestämdt olika prägel hos olika folk; och att detta är förhållandet, lärer af ingen kunna förnekas: svenskt samhällslif är helt annorlunda än tyskt, och tyskt än engelskt o. s. v.

Ett folks «*efterblifvenhet*» i lagstiftning behöfver sålunda i och för sig ingenting annat betyda, än att dess rättsutveckling är en annan än vissa andra folks. Det innebär verklig efterblifvenhet, endast om och när det kan visas, att dess lagstiftning icke motsvarar dess *eget* rättsideal, utan att detta väsentligen förändrats, medan lagstiftningen förblifvit på sin gamla ståndpunkt. Den omständigheten, att lagstiftningen kanhända icke motsvarar andra folks rättsideal, eller att den icke upptagit idéer, som andra folks lagstiftning längesedan med sig införlifvat eller sökt införlifva, den omständigheten betyder med hänsyn till frågan om efterblifvenhet i rättsutveckling mindre än intet, och dess införande i diskussionen är blott ägnadt att förvilla och vilseleda.

Har ett folk en nationell kultur och en egen rättsutveckling efter egna ideal, så är för det samma säkerligen lyckligast och handlar det säkerligen riktigtast, om det söker bevara och vidareutveckla den samma utan att därför stänga sin dörr och sina fönster för de vindar, som komma från andra land, bärande främmande frön med sig, allenast dessa frön få fritt och utan en påtvungen eller påtvingad lagstiftning gro och genom egen kraft växa fram och växa in i den inhemska kulturen. Detta gäller lika mycket om den borgerliga som om den politiska rätten och rättsutvecklingen, och ett medel härför är principen: lagstiftning på grund af rättsutveckling men icke rättsutveckling på grund af lagstiftning annat än i nödvändiga undantagsfall — eller annorlunda uttryckt lagstiftning i öfverensstämmelse med egna, ej med andras rättsideal.

Ett sådant folk är Englands — ett sådant kunde ock Sveriges folk vara.

Ännu en gång Nymalthusianismen.

Genmåle till Herrar K. WICKSELL och D. DAVIDSON

af

Professor P. Fahlbeck.

Uti föregående häfte af Ekonomisk Tidskr. (1902, h. 12) hafva de ofvan nämnde Herrarne hvar för sig ägnat några punkter i min uppsats *Nymalthusianism* (föreg. häfte af denna tidskrift) en kritik. Ehuru denna kritik enligt min uppfattning lämnar framställningen i fråga fullkomligt oberörd, så innehåller den likväl i ett par fall något af allmänt intresse, hvarför jag skall tillåta mig att med några ord bemöta de båda filippikerna.

Herr Wicksells artikel bär tydligen prägeln af att vara ett svar, blott därför att det måste svaras. De båda punkter, som upptagas till behandling, äro tvåbarnssystemets nativitet samt verkan af en folkminskning i Sverige på nationalinkomst och välmåga. I intetdera fallet förmår Herr W. rubba de slutsatser, hvartill jag kommit, eller gifva något nytt bidrag till lösningen af dessa spörsmål. I fråga om en af förutsättningarna för tvåbarnssystemets födseltal, den allmänna äktenskapligheten, anmärker Herr W. som ett fel, att jag ej beaktat den höga äktenskapsåldern i Sverige såsom en af orsakerna till den ringa äktenskapligheten bland kvinnorna i åldern 20—45 år. Anmärkningen om denna självklara sak vore likväl endast då berättigad, ifall jag i min kalkyl begagnat mig af den svenska siffran för

kvinnans äktenskaplighet i nämnda åldrar. Men det har jag ej gjort, blott till jämförelse omnämmt densamma. Det är en helt annan äktenskaplighet, som jag antagit, visserligen ej godtyckligt, men på fri hand. Om den saken kunna naturligen olika meningar råda, hvilken äktenskaplighet som rimligen kan ifrågakomma. För att bedöma det får man emellertid ej, som Herr W. gör, betrakta äktenskapligheten uti de högre åldrarna, då döden starkt decimerat årskullarna och lämnat jämförelsevis flera gifta än ogifta kvar. Betraktar man förhållandet uti samtliga åldersklasser 20—45 år, såsom uti den ifrågavarande kalkylen skett, så lär 88 % för de gifta och 12 % för de ogifta vara snarare för högt än för lågt räknadt. Man ihågkomme blott, att tjugooåringarnas åldersklass vid slutet af perioden genom döden minskats med inemot 16 %. Många dö sålunda, innan de hunnit gifta sig. Därtill komma alla de, som visserligen öfverlefva det 45:te året, men af sjuklighet, egen vilja, eller andra omständigheter förhindrats från att ingå äktenskap. Som ett gemensamt mått på giftermålssannolikheten för åldersklasserna 20—45, tagna öfver ett, är därför 88 % helt visst en mycket hög beräkning.

Icke heller äger det påståendet sannolikhet för sig, att äktenskapligheten i framtiden och under ett tvåbarnssystem skulle blifva ofantligt mycket större, än hvad den nu är. Ty först och främst motverkas äktenskapsålderns sänkning med däraf följande ökad äktenskaplighet utaf den ständigt ökade utbildningstiden. Vidare verkar kvinnornas växande förmåga att försörja sig själfva starkt i motsatt riktning. De behöfva allt mindre anlita äktenskapet som försörjningsanstalt, såsom ännu ofta sker, utan kunna reda sig därförutan; eller ock träda de vid så sen ålder i gifte, att deras betydelse för regenerationen blir ringa. Slutligen synes äfven den stigande välmågan icke leda till ökad äktenskaplighet, snarare tvärtom. Herr W. tror visserligen motsatsen, men erfarenheten talar ett annat språk. Ehuru det allmänna och enskildta välståndet ofantligt stigit under senaste mansåldrar, har detta icke haft till följd en ökad giftermålsfrekvens. I Sverige har den tvärtom samtidigt starkt nedgått, ett förhållande, som förklaras däraf, att behofven växa ännu snabbare än välståndet. På grund af dessa olika omständigheter kan alltså ifrågasättas, om det öfver

hufvud är berättigadt att uti kalkylerna öfver tvåbarnssystemets nativitet gifva detta system favören af en så stor äktenskaplighet. I Frankrike har det faktiskt icke medfört en större sådan. Det var endast för att ej göra detsamma någon orätt, som så skedde. Men detta är snarast den svaga punkten i kalkylen, att äktenskapligheten är för högt tilltagen¹⁾.

Hvad Herr W. vidare anför rörande verkan af en folkökning i Sverige, behöfver jag ej här orda om, ehuru min uppfattning däraf är alldeles motsatt hans. Det är nämligen icke om följderna af en folkökning, utan om den af nymalthusianerna och äfven af Herr W. förordade folkminskningen och dess verkan, som jag talat. Herr W. anser denna lyckosam, jag liksom flertalet motsatsen. Men härvid åligger bevisningsskyldigheten icke oss utan honom och hans meningsfränder, som önska denna minskning.

Däremot kan jag ej underlåta att beröra ett par andra yttranden i Herr W:s artikel, dem jag har litet svårt att taga som allvarligt menade. Det ena är, att nymalthusianerna med sin propaganda för tvåbarnssystemet skulle afse ett allmänt medeltal af två barn, omfattande lika väl de barnlösa äktenskapen som sådana med många barn.

Utän att anlita citat vare sig ur Herr W:s tidigare skrifter i ämnet eller ur utländske meningsfränders torde det vara klart för en hvar, som öfver hufvud känner till namnet och saken, att så kan det icke vara. Själfva ordet system bevisar, att det är fråga om ett fast mått och en norm för handlandet. Ingen, som talar om t. ex. det franska tvåbarnssystemet, förstår därmed något annat. Nymalthusianismen, hvilken Herr W. äfven uti ifrågavarande artikel identifierar med två- och trebarnssystemet, kan således icke afse ett medeltal, utan liksom nämnda system två, högst tre barn uti hvarje familj. Det vore ock mer än löjligt att göra propaganda för ett »medeltal», hvars omsättning i verkligheten icke ens statistikern, långt mindre någon annan kan bestämma. Ingen skulle veta, huru många barn han borde ha,

---

¹⁾ Om en annan metod för beräkningen af tvåbarnssystemets nativitet se *Sveriges Adel*, II, s. 273, noten.

för att i folket som ett helt det rätta medeltalet måtte framkomma.

Ett annat yttrande, som jag likaledes har svårt att taga på allvar, är det, som Herr W. fäller vid tal om min så refererade framställning: »att i befolkningsfrågor den individuella och den nationella synpunkten icke alltid sammanfalla; för föräldrarnas ekonomi innebär flera barn ett ökad antal munnar, för samhällets åter tillika ett ökad antal armar.» (Ekon. Tidskr. s. 549). Om denna framställning säger Herr W., att den sker »under formen af en polemik mot någon icke namngifven och för mig fullkomligt obekant malthusian». Jag skall tillåta mig att härför hänvisa till en artikel uti *Folkets Tidning* i Lund för den 6 nov. 1900. Där heter det under opposition äfvenledes mot ett yttrande af mig, innehållande, att den inre marknaden i Sverige är för liten och vårt folktal och vår folkökning för ringa, ordagrant följande: »Utom att själfva faktum (den ringa folkökningen) här måste bestridas, — — — så låter ju detta nästan, som om någon till en person, som beklagade sig öfver, att inkomster och utgifter ej vilja gå ihop, gäfvade rådet: du har för liten inre marknad, min vän, du bör skaffa dig större familj! Gent emot individen skulle detta uppfattas såsom ett grymt och opassande skämt — får det manne en annan karaktär, därför att det gäller ett helt folk?»

Artikeln i fråga utgör ett referat af ett föredrag, som kort förut hållits uti Juridiska Föreningen i Lund. Föredragshållaren såväl som referenten var — Herr Wicksell.

*

*

*

Att Herr Wicksell ansett sig böra svara på min artikel om Nymalthusianismen, har icke förvånat mig. Man kan icke se en troslära och en lifsuppgift prisgifvas utan protester. Men att äfven herr Davidson med anledning af densamma hvässat sin penna, förefaller underligt. Underligast af allt klingar dock den skolmästareton, som han funnit lämpligt anslå, och som är mycket litet på sin plats. Han förevisar mig, att jag missförstått Malthus' lära. Jag behöfver som svar och vederläggning af denna föreviselse blott hänvisa till följande ord, som förekomma uti samma

framställning i *Sveriges Adel*, II, sid. 236: »Men för att klargöra denna rörelses såväl grund som innebörd må vi först litet närmare skärskåda den lära, hvarifrån den hämtar sitt teoretiska stöd — Malthus' folkökninglära eller rättare den teori, som bär hans namn, ty hvad dess upphofsman personligen sagt har i detta fall som i andra liknande mera historiskt än vetenskapligt intresse.»

Visserligen återfinnas dessa ord ej i tidskriftsartikeln, men äfven utan att sådant uttryckligen sagts, borde för en hvar vara klart, synes mig, att i nämnda uppsats är fråga om en allmän vetenskaplig teori, icke om huru Malthus formulerade densamma. Att det kan vara någon skillnad mellan det ena och det andra, synes Herr D. icke ana. Det behöfves dock ej mycken eftertanke för att inse, att så måste vara fallet. Så viktigt det är uti en historisk eller litteraturhistorisk framställning att troget återgifva de personliga åskådningarne hos upphofsmanen till en vetenskaplig lära, deras utveckling med åren och i nya upplagor, lika betydelselöst är detta vid diskussionen om saken själf, den vetenskapliga teorien och de ting, den afser. Denna löser sig nämligen helt hastigt ut ifrån sin upphofsman och blir en själfständig del af den ifrågavarande vetenskapen och en sak för sig, oberoende af sin historiska tillkomst. Så är det med alla dylika doktriner, som öfverleva sina fäder. Huru tala vi ej i nutiden om darwinismen eller den darwinska selektionsläran såsom en vetenskaplig teori, alldeles oberoende af dess upphofsman och hans personliga uppfattning i en eller annan punkt. På samma sätt med Malthusianismen eller Malthus' lära. Särskildt må härvid påpekas, huru likgiltigt det för den allmänna teorien om folkökningen är, på hvad sätt de hämmande psykiska krafterna uppfattas i etiskt afseende. Hvad Malthus rubricerar som en last, betrakta nymalthusianerna som en dygd — utan att detta ett grand inverkar på teorien som allmän lära om folkökningen.

Af denna grund förmenar jag ock i motsats till Herr D., att flertalet för att ej säga alla, som skrivit om Malthus' lära, mycket väl känt och förstått den vetenskapliga teorien, som bär hans namn, äfven om de ej alltid beaktat hans personliga utläggning af densamma, som för dem var af underordnad betydelse. Och hvad

min egen framställning af denna lära beträffar, så erkänner Herr D. själf (s. 555 f.), att den fullkomligt stämmer med Malthus' formulering däraf uti den första upplagan af sitt verk. Men den första upplagan innehåller läran i dess största renhet. Hvad som i de följande upplagorna tillkommer, är, vetenskapligt sedt, endast erkännandet, att psykiska moment i form af fritt beslut inverka på naturdriften — något som jag äfven låtit komma till sin rätt, blott långt mer än, hvad Malthus själf medgaf. Att slutligen jag såväl som andra ofta nämner Malthus' namn och liksom talar till och om honom, ehuru frågan gäller saken som sådan, borde ej kunna leda till missförstånd. Det är en gifven följd därutaf, att den lära, som behandlas, bär namn efter honom, samt hör utslutande till skrifsättet icke till framställningen af teorien själf. Ty denna framställning är, jag upprepar det, allmänt vetenskaplig, icke litteraturhistorisk. Herr D. bör därför spara sin lärdom för dem, som skriva de nationalekonomiska lärorens historia. I förevarande fall är den minst sagdt malplacerad.

Hvad slutligen Herr D. anför rörande min uppfattning af orsakerna till den antika kulturens undergång, är endast ett referat af andras meningar, dem jag ej delar, och hvilka jag torde en gång få tillfälle att kritiskt granska. Att här diskutera dem torde vara öfverflödigt.

Strödda meddelanden.

Befolkningsrörelsen i Frankrike 1901. Den för ej längesedan publicerade redogörelsen för folkmängdens förändringar i Frankrike under 1901 visar, att detta år ställer sig jämförelsevis gynnsamt i nämnda afseende. De ingångna äktenskapens antal uppgick till 303,469, en siffra, som icke uppnåtts sedan 1874. Födelserna, inklusive dödfödde, utgjorde 898,020 eller 23,0 ‰ af folkmängden. Afräknas de dödfödde, blir talet 22,0 ‰. Dessa siffror äro, ehuru i sig själf mycket låga, dock något högre än de under näst föregående år uppnådda. Gynnsammast ställde sig dödligheten, i det att dödsfallen uppgingo endast till 784,876 eller 68,409 mindre än året förut. Härigenom blir befolkningsrörelsens resultat, isynnerhet i jämförelse med år 1900, mycket fördelaktigt. Det utvisar ett öfverskott utaf 72,398 lefvande födde mot en underbalans för 1900 af 25,988. De franske statistici känna sig därför efter förhållandena nöjda.

Kreatursbestånd och folketal i Preussen. Uti näst sista häftet af *Zeitschrift f. die gesammte Staatswissenschaft* förekommer uti en uppsats af Dr. SCHÄFFLE om denna sak följande uppgifter:

	På 1000 invånare kommo			
	1816	1858	1873	1900
Hästar	120,4	91,7	90,7	84,5
Hornboskap	385,1	312	343	315
Svin	136	136	170	317
Får	833	833	564	204
Getter	13,9	37,6	58,9	57,9

Äfven utan att förf. anmärker det, kunna vi förstå, att dessa siffror icke i afseende på tillförlitlighet kunna vara likvärdiga. På ett ungefär torde de dock motsvara verkligheten, isynnerhet för

de båda sista åren. De förändringar uti kreatursbeståndet i förhållande till folktalet, hvarom de vittna, äro ganska karakteristiska.

Att antalet hästar nedgått och antagligen alltjämt befinner sig i nedgående, är väl närmast att tillskrifva uppkomsten af järnvägar och spårvägar med elektrisk drift. Huruvida jordbruket kräfvor ett mindre antal dragare af detta slag nu än förr, är mera ovisst. Öfriga förändringar uti husdjursstocken betingas däremot omedelbart af å ena sidan den inhemska marknadens behof, å andra jordbrukets anpassningsförmåga. Fårstocken har sålunda ofantligt nedgått i förhållande till folktalet, hufvudsakligen enär behofvet af ull fyller mest från Australien, men kanske ock enär får med deras fordran på bete mindre passar för det preussiska jordbruket i närvarande tid. Hornboskapens relativa minskning är nog endast en följd af landbrukets oförmåga i fråga om de större djuren att hålla jämna steg med folkökningen. Annorlunda förhåller det sig med svinafveln. Detta djurslag har vuxit betydligt starkare än folktalet och lämnar därigenom allt mer den vanligaste köttfödan. Detta är trots de skenbara afvikelser därifrån, som i följd af konkurrensförhållanden stundom förekomma, en allmän företeelse. Ju större folkmängden blir, och ju mer ett land blir uppodladt, dess mer synes detta djurslag komma att fylla behofvet af kött. I Kina är det, som bekant, nästan det enda husdjuret. Det är högt på tide, att svinafveln, som hos oss länge stått stilla, blir en hufvudgren af vårt lands kreatursskötsel.

Getternas tillväxt i Preussen, hvarom förestående siffror vittna, är ganska egendomlig. Hos oss, där dock de yttre betingelserna för desamma uti passande bete synas vara större, är deras tal tydligen sjunkande. Antagligen beror detta på olika användning af dessa djur, i ena fallet som mjölkdjur, i andra blott för slakt. Äfven härutinnan ha vi något att lära, särdeles för det lilla jordbruket.

Administrativ praxis.

1. *Länsman, förordnad till kronoombud t. ex. i vägärende, äger ej uppbära traktamentsersättning, då sammanträdet äger rum i den stad, där han är bosatt.*

Sedan t. f. länsmännen i Rebbelberga distrikt af Kristianstads län H. Wahlin hos Kbfde i nämnda län anhållit om utbekommande af traktamentsersättning med 4 kronor 50 öre för det han den 9 juni 1902, jämlikt Kbfdes förordnande, närvarit såsom kronoombud vid sammanträde i Engelholm för behandling af ärenden rörande vägdelning i Bjäre härads väghållningsdistrikt, utlät sig Kbfde genom resol. d. 13 i samma månad, att, enär, jämlikt 2 § i Kongl. kung. d. 22 sept. 1899 ang. kostnadsersättning till landtstats- och ecklesiastiktjänstemän för en del resor inom tjänstgöringsdistrikten, dagtraktamente icke finge beräknas vid förrättning af ifrågavarande beskaflenhet, Kbfde funne sig förhindrad förordna om utbetalning af den begärda ersättningen.

Häröfver anförde Wahlin besvär hos K. M:t, och sedan ej mindre Kbfde sig yttrat och därvid meddelat, att klaganden vore bosatt i Engelholm, hvilken stad helt omslötes af Rebbelberga länsmansdistrikt, samt att Kbfde på grund däraf ansett ofvanberörda, klaganden meddelade uppdrag vara att likställa med en extra förrättning inom tjänstgöringsdistriktet, än äfven Statskontoret anförde, att det väl funne omförmälda Kongl. kung. i förevarande fall sakna tillämplighet, men att, då klaganden, såsom bosatt i Engelholm, ej behöft för ifrågavarande förrättnings utförande verkställa någon resa, klaganden ej vore berättigad till den äskade ersättningen, lämnade K. M:t den 3 okt. 1902 de und. besvären utan afseende.

G. T.

---

2. *Ecklesiastik tjänsteman, som åtnjuter boställsförmån in natura, äger ej uppbära dyrtidstillägg för den honom för annan tjänst tillkommande lön, äfven om boställsförmånen bereds honom af vederbörande församling.*

Sedan predikanten vid kronohäktet i Hudiksvall, komministern i Ilsbo och Rogsta församlingar Alvander Wikström hos Kbfde i Gefleborgs

län anhållit, att han, som den 23 okt. 1900 af Kongl. Fångvårdsstyrelsen förordnats att tills vidare, intill dess predikantsbefattningen vid nämnda kronohäkte blefve med ordinarie innehafvare återbesatt, bestrida densamma mot åtnjutande af därför i stat bestämdt arvode, måtte utfå honom tillkommande dyrtidstillägg för år 1901, utlät sig Kbfde genom resol. den 19 dec. 1901, att, när Wikström endast på förordnande tillsvidare bestred ifrågarande befattning mot åtnjutande af därför i stat bestämdt arvode, hvilket under sådana omständigheter icke kunde anses vara af beskaffenhet att enl. nåd. kung. den 31 maj 1901 punkt 3 dyrtidstillägg därå skulle beräknas, funne Kbfde den gjorda framställningen ej kunna bifallas.

Wikström anförde häremot besvär hos Kongl. Fångvårdsstyrelsen, som den 18 mars 1902, när upplyst blifvit, att klaganden i egenskap af komminister i Ilsbo och Rogsta församlingar åtnjöte förmånen af fri bostad och förty jämlikt bestämmelserna i förberörda nåd. kungörelse vore från åtnjutande af dyrtidstillägg utesluten, med afseende härå ej fann skäl att i Kbfdes resolution göra ändring.

Wikström fullföljde besvären hos K. M:t, men sedan Kongl. Statskontoret uttalat, att då, jämlikt ofvanberörda nåd. kung. från åtnjutande af dyrtidstillägg vore undantagna bl. a. de tjänstemän och betjante, i hvilkas aflöning inginge bostads- eller boställsförmån in natura samt klaganden i sin egenskap af komminister i Ilsbo och Rogsta församlingar otvifvelaktigt vore en till ecklesiastikstaten hörande tjänsteman, ehuru hans aflöning i denna egenskap bestreds af vederbörande församling, klaganden, i hvars aflöning, enligt hvad upplyst blifvit, inginge boställsförmån, borde vara undtagen från åtnjutande af dyrtidstillägg, förklarade K. M:t d. 24 okt. 1902, att K. M:t, med afseende å hvad Statskontoret anført, ej funnit skäl att i Kongl. Fångvårdsstyrelsens beslut göra ändring.

G. T.

Innehåll:

E. Kallenberg, Kan en gift kvinna ega kommunal rösträtt?

P. Fahlbeck, Finland.

C. A. Reuterskiöld, Rättsutveckling och lagstiftning.

P. Fahlbeck, Ännu en gång Nymalthusianismen. Genmäle till Herrar K. Wicksell och D. Davidson.

Strödda meddelanden.

Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1902:

H. 12. *Aufsätze*: J. LIPPERT, Ueber den Ursprung des Adels im Zusammenhang mit der ursprünglichen Familienverfassung. — G. STILLE, Malthusianische Bestrebungen in Westeuropa. 2. — S. SCHILDER, Das Kartell-Problem in französischer Beleuchtung. — P. FRAUENSTÄDT, Aus der Geschichte der Zünfte. 2. Die Verrufungen — — *Socialpolitik*: H. JENNE, Kommunales Arbeiterbeamtentum. — — *Sprechsaal*. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

1903:

H. 1. *Aufsätze*: M. FLEISCHMANN, Friederizianischer Socialismus. 1. — FR. SCHULER, Über den Einfluss der Fabrikarbeit auf die geistige Entwicklung der Arbeiterschaft. — J. WOLF, Das Rassenproblem in der Weltwirtschaft. — GLIER, Die Vertrustung der Tobak verarbeitenden Industrien in den Vereinigten Staaten von Amerika. — — *Socialpolitik*: H. VON FRANKENBERG, Die Dienstbotenversicherung. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Helsingfors 1902: h. 6 och bilaga (kort redogörelse för Kejsarliga Senatens Justitiedepartementets utslag och domar för år 1901).

The Journal of Political Economy. Vol. 11. N:o 1. Chicago. December 1902.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1903: h. 1.

Finanstidende. Organ for dansk pengevæsen. Arg. III. Nr. 12—18. Kjøbenhavn 1902—1903.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen, redigerad af OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1902: h. 8.

Kyrklig Tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Upsala 1902: h. 6.

Försäkringsföreningens Tidskrift, Red. J. LEFFLER. Stockholm 1902: h. 7.

Social Tidskrift. Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH. Stockholm 1902: h. 9.

Statistisk Årsbok för Göteborg, utg. af komitén för Göteborgs stads kommunalstatistik. Arg. II. 1901. Göteborg 1902.

J. ASK, *Freds rörelsen och folkkräften*. Fem föreläsningar, hållna under sommarkurserna i Lund, Augusti 1902. Ljus' förlag. Stockholm 1902.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 23,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

